

ต้นฉบับงานวิจัย เอกสารมีคุณค่า
ใช้แล้วโปรดส่งคืน ฝ่าย 1

เอกสารโบราณคัดสรร

โครงการวิจัยสิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน :
การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย
(Local Community Rights – From Tradition to Present – day Situation :
A Study of Local Community Rights Policy Formulation in Thailand)

โครงการสิทธิชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมของล้านนา: กรณีศึกษาสิทธิชุมชนลัวะ ยวน
ปกากะญอ (กะเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงราย และเชียงใหม่

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ

เอกสารโบราณคัดสรร

โครงการวิจัยสิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน :
การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย
(Local Community Rights – From Tradition to Present – day Situation :
A Study of Local Community Rights Policy Formulation in Thailand)

โครงการสิทธิชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมของล้านนา: กรณีศึกษาสิทธิชุมชนลัวะ ยวน
ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงราย และเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	สถาบันราชภัฏเชียงใหม่	ผู้รับผิดชอบโครงการ
ชลธิรา สัตยวิวัฒนา	มหาวิทยาลัยรังสิต	ผู้วิจัย
สมบัติ บุญคำเอียง	สถาบันราชภัฏเชียงราย	ผู้วิจัย
ไพสิฐ พาณิชย์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ผู้วิจัย
บุญชู ณ ป้อมเพชร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ผู้ช่วยวิจัย
ลมูล จันทรหอม	สถาบันราชภัฏเชียงใหม่	ผู้ช่วยวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการ สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล

บทนำ

แคว้นล้านนามีวัฒนธรรมการจดบันทึกด้วยอักษรไท ยวน หรืออักษรธรรม ลงในใบลาน หรือ พับสา โดยนักปราชญ์ พื้นบ้านที่เป็นพระภิกษุ สามเณร และคารวาสที่เคยบวชเรียนมาแล้ว เอกสารล้านนาจำนวนมหาศาลเก็บรักษาไว้ในหอธรรม หรือหอไตร ในวัดทุกวัดในภาคเหนือ ปัจจุบันได้มีการปริวรรต จากอักษรธรรมมาเป็นอักษรไทยกลาง จำนวนหนึ่งแล้ว เนื้อหาในเอกสารเหล่านี้มีทั้งประวัติศาสตร์บ้านเมืองชุมชน ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ไหราศาสตร์ ตำรายา คำสอน คาถา รวมทั้งกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งผู้บันทึกได้คัดลอกสืบ ต่อ ๆ กันมา ส่วนใหญ่จะไม่แจ้งชื่อผู้แต่งเอกสาร โดยเฉพาะกฎหมายโบราณไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งแม้แต่ฉบับเดียว เนื่องจากกฎหมายเป็นจารีตประเพณีที่มีบทลงโทษผู้ละเมิด จึงเป็นข้อตกลงภายในชุมชนโบราณที่ทุกคนถือปฏิบัติเรื่อย ๆ มา บางเรื่องเป็นพระราชลัญจกรที่ผู้ปกครองกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งบันทึกของชาวต่างประเทศที่มาเยือนล้านนาเมื่อร้อยปีเศษมาแล้ว

ในการศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนดั้งเดิมจากเอกสารโบราณ เป็นเรื่องยากที่จะทำให้สมบูรณ์ และชัดเจนได้ รวมทั้งการค้นหา รากเหง้าและพัฒนาการของสิทธิชุมชนสมัยโบราณก็เป็นเรื่องที่ต้องตีความจากเอกสาร ซึ่งความหมายและขอบเขต ของคำว่า สิทธิและชุมชน ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตาม ยุคสมัย การศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นความพยายามที่สืบค้นหาร่องรอยของ สิ่งที่ปัจจุบันเรียกว่า "สิทธิชุมชน" ผู้วิจัยพยายามคัดสรรและนำเสนอเนื้อหาที่พบว่า น่าจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำว่า สิทธิชุมชน โดย เว้นไม่กล่าวถึงสิทธิปัจเจก และครอบครัว

ข้อมูลจากเอกสารโบราณเหล่านี้ คงจะสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยหรือสิ่งที่ชุมชน โบราณถือปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์ในสังคม แม้ว่าจะไม่อาจทราบได้ หรือยืนยันได้แน่นอนว่า สิ่งนี้นักปราชญ์พื้นบ้านบันทึกไว้มีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใดบาง หรือ สามารถสืบค้นเพิ่มเติมได้โดยงานภาคสนาม บางเรื่องไม่ได้ถือปฏิบัติแล้วในชุมชน บางเรื่องเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ในสังคมทั้งหมดนี้ นักปราชญ์ล้านนาบันทึกไว้เพื่อให้ลูกศิษย์ของวัดได้ใช้เป็นคู่มือในการศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งคัดลอกเอกสารไว้เพื่ออุทิศกุศล ผลบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้อมูลคัดสรรเอกสารเหล่านี้ คงจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้ในระดับหนึ่ง

โครงการที่ 10.1 สิทธิชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมของล้านนา

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

เอกสารโบราณคัดสรรว่าด้วยเรื่องของสิทธิและสิทธิชุมชนล้านนา

กฎหมายและจารีตล้านนา และ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

(อำนวย กล้าพัก . คำคมแห่งล้านนา. เชียงใหม่ : ศิลาอาสน์ 2530 หน้า 64.

(พงศาวดารเมืองเชียงแสน ภาค 61 2516.หน้า 15)

(ตำนานสิงหนวัติกุมาร ใน ประชุมพงศาวดารภาค 61. 2516 หน้า 67)

(ชุ่ม เสรีศักดิ์ บ้านทุ่งยาว ต.ศรีบัวบาน อ. เมือง ลพ ใน จดหมายเหตุ สถาบันวิจัยสังคม มช ปีที่ 1 ฉบับ 2 พค-ตค 2534 หน้า 33-34)

ตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่ สมหมาย เปรมจิตต์ (ปริวรรต) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนาคม 2524

คมเนตร เชษฐพัฒน์วนิช (บรรณาธิการ) บุญทา ศรีพิมพ์ชัย และ ศรีเลา เกษพรหม ปริวรรต. ชิด : ข้อห้ามในล้านนา. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. 2539.

ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง

Pierre Orts' ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายชาวเปียลเยียม 3 สค 2440-2441 ใน พิษณุ จันทรวิทัน ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ :แปลนพรัตน์ตั้ง, 2539.

มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง

Mr. Camille de Notton คัดลอกครั้งแรก พ.ศ. 2167 คัดลอกอีกครั้ง โดย อาจารย์ ไกรศรี นิมมานเหมินท์ พ.ศ. 2482 ปริวรรตโดย ศาสตราจารย์.ดร. ประเสริฐ ณ นคร เชียงใหม่ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเชียงใหม่ เอกสารลำดับที่ 3 มกราคม 2524

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ ปริวรรต ภาคปริวรรตลำดับที่ 1 ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ 2518

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน อำเภอสารภี เชียงใหม่ ศรีธน คำแบ่ง
ปริวรรตจำนวน 94 ใบลาน พิมพ์เผยแพร่โดย ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครู
เชียงใหม่ ลำดับ 12 พ.ศ. 2529 .

มังรายธรรมศาสตร์ (The Laws of King Mangrai) ฉบับวัดช้างค้ำ อำเภอเมือง
น่าน ปริวรรตโดย อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว Canberra : Central Printing, ANU
1986.

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยพระเกียรติ อ.เมือง เชียงใหม่ สมหมาย เปรมจิตต์.
และคณะ ปริวรรต เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2518

หัตถกัมม์วินิจัยบาลีฎีการวมสมมุติราช

ต้นฉบับวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง พะเยา จำนวน 88 ใบลาน อรุณรัตน์ วิเชียร
เขียว และศรีธน คำแบ่ง ปริวรรต ตอนท้ายผูกบันทึกว่า วัชรปิฎกญาสีหจมนาย
กา เป็นผู้คัดลอกให้เจ้าเมืองทั้งหลายใช้เป็นแนวทางพิจารณา สักราช 2359
พิมพ์เผยแพร่ใน หนังสือชุดตำนานเมืองและกฎหมาย ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลำดับที่ 4 พ.ศ. พศ.
2527

ธรรมศาสตร์หลวงคลองตัดคำ

ต้นฉบับวัดล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ศรี
ธน คำแบ่ง ปริวรรต เผยแพร่ใน หนังสือปริวรรต จากคัมภีร์ใบลานชุด ตำนาน
เมืองและกฎหมายล้านนา ลำดับที่ 7 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ มกราคม 2528.

อวหาร 25 ฉบับวัดเมธัง อำเภอเมือง เชียงใหม่ สมหมาย เปรมจิตต์.และคณะ
ปริวรรต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลำดับที่ 6 พ.ศ. 2518.

คำสอนพญามังราย ฉบับวัดสุวรรณคูหา อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา สม
หมาย เปรมจิตต์ และคณะ (ปริวรรต) จารลงสมุดข่อย ด้วยอักษรธรรมล้านนา

จำนวน 33 หน้าสมุดข่อย แต่ละหน้ามี 18 บรรทัด พิมพ์เผยแพร่ คณะสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลำดับที่ 11 พ.ศ. 2519.

ประเพณีกฎหมายเชียงใหม่

แปลเป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดย นายสังวาลย์ ราชสี

ว่าด้วยจารีตประเพณีเมือง ใน พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
รายงานการวิจัยเรื่อง กฎหมายล้านนา วิเคราะห์เนื้อหาและบทบัญญัติ สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2532

ธรรมศาสตร์และราชศาสตร์ มณี พยอมยงค์ (ปริวรรต) เอกสารงานวิจัยการ
ถ่ายทอดคัมภีร์ใบลาน (กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2518 หน้า 18.

กฎหมายวัดกาศา ต้นฉบับ วัดกาศา ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน เชียงราย
จำนวน 106 หน้าใบลาน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ปริวรรต ต้นฉบับรวบรวมไว้ใน
ไมโครฟิล์มโดย สิงมะ วรรณสัย และ ศาสตราจารย์ ฮาร์ลด์ ฮุนดิอุส เก็บรักษา
ไว้ที่หอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ จัดพิมพ์เผยแพร่ หนังสือปริวรรตจากคัมภีร์ใบลาน
ตำนานเมืองและกฎหมาย เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ พ.ศ 2527

อนุโลมญาณกฎหมายโบราณ

ต้นฉบับวัดล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จำนวน 44 ใบลาน อรุณรัตน์
วิเชียรเขียว และศรีธน คำแปง ปริวรรต ต้นฉบับรวบรวมไว้ในไมโครฟิล์มโดย
อาจารย์ สิงมะ วรรณสัย และ ศาสตราจารย์ ดร. ฮาร์ลด์ ฮุนดิอุส เก็บรักษาไว้ที่
หอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ พิมพ์เผยแพร่ใน หนังสือปริวรรตจากคัมภีร์ใบลาน
ตำนานเมืองและกฎหมาย ลำดับที่ 3 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2527

ตำนานพื้นเมืองลานนาเชียงใหม่ สมหมาย เปรมจิตต์ (ปริวรรต) คณะสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนาคม 2524

✕ ชิด : ข้อห้ามในล้านนา. คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช (บรรณาธิการ) บุญทา
ศรีพิมพ์ชัย และ ศรีเลา เกษพรหม ปริวรรต. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่. 2539.

ขีด : ข้อห้ามในล้านนา. คมเนตร เชษฐพัฒน์พานิช (บรรณาธิการ) บุญทา ศรีพิมพ์ชัย และ ศรีเลา เกษพรหม ปรีวรรต. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. 2539.

(มีข้อความกฎหมายจากกรุงเทพฯ เข้ามาในล้านนาหลังสมัยรัชกาลที่ 5)

พญามังรายเจ้าจึงตั้งอาชญาไว้

สิทธิสวัสดิ์ ราชอาณาจักรอันนี้พญามังรายเจ้าได้รู้แต่โบราณ ท้าวพญาสี่บวงสา ปริมปราสาทแต่พระราชวงสาหน่อท้าวมาถึงท้าวลาวเม็ง ผู้เป็นราชตระกูลอันเป็นพ่อ พญามังรายเจ้าได้มากินเมืองเชียงรายแล้ว ไปรบพญา...ยังเมืองหริภุญไชย แล้วมาสร้าง เชียงใหม่ในปีเต่าสี่ สกราช 654 ตัว เดือน 6 ออก 5 ค่ำ เมงวัน 5 ไทย รวายนจ่า ยาม แตรรุ่ง จันทจระณยุตติ เสร็จเข้าใกล้รวม รวายนสี่ ฤกษ์ชื้อบุษย ในกรกฎารวายนสี่ มีฤกษ์ถ้วน 8 พญามังรายเจ้าจึงตั้งอาชญาไว้เพื่อหื้อท้าวพญาทั้งหลาย อันเป็นลูกหลานเหลน และ เสนาอามาตย์ผู้แต่งบ้านปองเมืองสืบไปให้อู้จักอันผิดอันชอบดังนี้แล (มังรายศาสตร์นอก ตอง ไบลานหน้าหน้า 1 หน้า 1)

ภาษาไทยกลาง

สิทธิสวัสดิ์ ราชอาณาจักรอันนี้พญามังรายเจ้าได้รู้แต่โบราณ ท้าวพญาสี่บวงสาปริมปราสาทแต่พระราชวงสาหน่อท้าวมาถึงท้าวลาวเม็ง ผู้เป็นราชตระกูลอันเป็นพ่อ พญามังรายเจ้าได้มากินเมืองเชียงรายแล้ว ไปรบพญา...ยังเมืองหริภุญไชย แล้วมาสร้าง เชียงใหม่ในปีเต่าสี่ ศักราช 654 ตัว เดือน 6 ออก 5 ค่ำ เมงวัน 5 ไทย รวายนจ่า ยาม แตรรุ่ง จันทจระณยุตติ เสร็จเข้าใกล้รวม รวายนสี่ ฤกษ์ชื้อบุษย ในกรกฎารวายนสี่ มีฤกษ์ถ้วน 8 พญามังรายเจ้าจึงตั้งอาชญาไว้เพื่อหื้อท้าวพญาทั้งหลาย อันเป็นลูกหลานเหลน และ เสนาอามาตย์ผู้แต่งบ้านปองเมืองสืบไปให้อู้จักอันผิดอันชอบดังนี้แล

ลักษณะขุนธรรมและขุนมาร

ประการ 1 ขุนอันมีในโลกนี้มี 2 ประการ ผู้ 1 ชื่อว่าขุนธัมม ผู้ 1 ชื่อว่า ขุนมาร ลักษณะขุนธัมมมีดังนี้ ขุนผู้ใดประกอบด้วยวัตถุสังคหะ 4 ประการ 1 เมตตากฎณาไพโร ไทปบาปไพโรไหมไท ราวีติบุบผกมัตไพโรไท ขุนผู้เป็นดังนี้ชื่อว่าขุนธัมมแล ขุนผู้ใดป

ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ บ่เมตตากฤณาไฟรไท ย่อมบาปไฟรใหม่ไท ราวตีบบุบ
ผูกมัดไฟรไท เอาค่าซื้อค่าค่าเชือกแล้วจึงแก้ไฟร ช่มเหงเต็งแพ้อ้าวของไฟร ย่อมกุ่ม
อยู่กุ่มนอนด้วยลูกหญิงหลานสาวไฟรด้วยสาหด ชักลากเอาเมียไฟรไทไปอยู่ไปนอนด้วย
ขุนผู้เป็นฉันนี้ชื่อว่าขุนมารอยู่ที่ใดไฟรเมืองสิบหายที่นั่น คนผู้เป็นฉันนี้ ทำวพญาหา
กษัตริย์ปกครองหื้อเป็นใหญ่ มันผู้นี้เกิดเป็นต้นจวนต้นพิษในกลางเมืองแล เยียะมีหน่อลำก็
เยียะร้ายแก่บ้านเมือง เจ้าขุนผู้อาสาต่างหุดต่างตาทำวพญาเพิงดูเยี่ยงขุนธมมแล (มังราย
ศาสตร์นอตอง ไบลานหน้าหน้า 2-3 หน้า. 2-3)

ภาษาไทยกลาง

ประการ 1 ขุนอันมีในโลกนี้มี 2 ประการ ผู้หนึ่ง ชื่อว่าขุนธรรม ผู้หนึ่ง ชื่อว่าขุน
มาร ลักษณะขุนธรรมมีฉันนี้ ขุนผู้ใดประกอบด้วยวัตถุสังคหะ(สังคหวัตถุธรรม) 4
ประการ 1 เมตตากฤณาไฟรไท บ่บาปไฟรใหม่ไท ราวตีบบุบผูกมัดไฟรไท ขุนผู้เป็นฉันนี้
ชื่อว่าขุนธรรมแล ขุนผู้ใดประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ บ่เมตตากฤณาไฟรไท
ย่อมบาปไฟรใหม่ไท ราวตีบบุบผูกมัดไฟรไท เอาค่าซื้อค่า(ใส่ซื้อค่า)ค่าเชือก(ผูกมัด)แล้วจึง
แก้(ปล่อย)ไฟร ช่มเหงเต็ง(ช่มชี่)แพ้อ้าวของไฟร ย่อมกุ่มอยู่กุ่มนอน(บังคับ
อยู่นอน)ด้วยลูกหญิงหลานสาวไฟรด้วยสาหด(สาหัส) ชักลากเอาเมียไฟรไทไปอยู่ไปนอน
ด้วย ขุนผู้เป็นฉันนี้ชื่อว่าขุนมาร อยู่ที่ใดไฟรเมืองสิบหายที่นั่น คนผู้เป็นฉันนี้ ทำวพญา
มหากษัตริย์ปกครอง(ให้)เป็นใหญ่ มันผู้นี้เกิดเป็นต้นจวน(พิษ)ต้นพิษในกลางเมืองแล
เยียะ(ทำ)มีหน่อลำ(ลำต้น)ก็เยียะร้าย(ทำร้าย)แก่บ้านเมือง เจ้าขุนผู้อาสาต่างหุดต่างตา
ทำวพญาเพิง(เพิง)ดูเยี่ยงขุนธรรมแล

สิทธิไฟรบูกเบิกป่าเป็นทีนา

อัน 1 ไฟรมันสร้างปาคานารั้ง (ร้าง) สนวนรัง ที่ดิน หื้อลูกเป็นนาเป็นสวน เป็น
บ้านเมืองดีดังอัน เถิง 3 ปี หื้อเขาได้กิน(ข้าว)ก่อน ลำนันค้อยเยียะก็เอาค่าแห่งเขาเทอะ
หื้อไฟรมันสร้างบ้านเมืองเหมืองฝายไร่นาหื้อสุขเกษมเทอะ อัน 1 ไฟรสร้างบ้านสร้าง
สวนสร้างนาแปลงฝูนบ้านฝูนเมืองดี พอ 3 ปี ก็หื้อแก้ค่าตามค่านายเมืองผู้เลี้ยง (เมือง)
เทอะ (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 2 หน้า 3)

ยังมี มานวผู้หนึ่งพาสหายเป็นตีมียศยิ่งเบี่ยเงินมากนัก แก่ขุนผู้กินนาไร่สวนที่ดิน
บ้านช่องนั้น แลจักชิงเอาผู้สร้างหนที่นั้นอย่าหื้อแก่อันชิงท่านั้น มันคนบาปตายอย่าหื้อ
มีกำลัง เยียวว่าคนผู้ดีครั้นสร้างบ้านเมือง ควรหื้อหาลาบเสียแล คับอันบ้านเมืองจักชั
วย (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 3 หน้า3)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ไพร่หมั้นสร้างป่าคา(ป่าหน้าคา)นาร้าง (นาร้าง) สนวนร้าง(ร้าง) ที่ดิน หื้อลูก (กลับเป็น)เป็นนาเป็นสวน เป็นบ้านเมืองตีดั้งอัน เถิง (ถึง) 3 ปี หื้อเขาได้กิน(ข้าว)ก่อน ล้า(เกินกว่า)นั้นค่อยเยี่ยะ(ทำ)เอาค่า(ค่าภาษี)แห่งเขาเทอะ (เพื่อ)หื้อไพร่หมั้นสร้างบ้าน เมืองเหมืองฝายไร่นาจื้อสุขเกษมเทอะ อัน 1 ไพร่สร้างบ้านสร้างสวนสร้างนาแปลงฝูน บ้านฝูนเมืองดี พอ 3 ปี ก็หื้อแก่(จ่าย)ค่า(ภาษี)ตามค่านายเมืองผู้เลียบ (ตรวจเมือง) เทอะ

ยังมี มานพผู้หนึ่งพาสหายเป็นตีมียศยิงเบี้ยเงินมากนัก แก่ขุนผู้กินนาไร่สวนที่ ดินบ้านช่องนั้น แลจักชิงเอาผู้สร้างหนที่(คนแรก)นั้นอย่าหื้อแก่อันชิงท่านั้น มันคนบาป ดายอย่าหื้อมีกำลัง(อำนาจ) เยียวว่าคนผู้ตีครัน(เกียจคร้าน)สร้างบ้านเมือง ควรหื้อ หลาบ(เข็ดหลาบ)เสียแล คับอัน(ถ้ามีเช่นนั้น)บ้านเมืองจักช่วย (เสื่อมลง)

ลักควากที่ไร่นาจ

ผู้ใดลักควากเอาที่ไร่ท่าน เสียของไร่เท่าใด หื้อวาดู แล้วใช้ค่าที่วา 1 เงิน ใช้ 3 เท่า เท่าลักตัดไร่ไร่ท่านเสีย ผิสัตว์ปลงกินข้าว หื้อมันหาเหล่าไหโก่คู่ เทียนคู่ 1 ข้าวตอกดอกไม้บูชาเสียไร่ ผิสัตว์วัวควายลงกินของไร่ เสียเท่าใดหื้อใช้เท่า่นั้น แล้วค่า ช้องอันมันดัดนั้น หื้อมันใช้ค่า 10 เงิน (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 83 หน้า 68)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดลักควาก(ขยาย)เอาที่ไร่ท่าน เสียของ(ใน)ไร่เท่าใด หื้อวาดู(วัด)ดู แล้วใช้ค่าที่ วา(วัด) 1 เงิน ใช้ 3 เท่า เท่าลักตัดไร่ไร่ท่านเสีย ผิ(หาก)สัตว์(ไม่)ลงกินข้าว หื้อ(ให้) มันหาเหล่าไหโก่คู่ (สองตัว) เทียนคู่ 1 ข้าวตอกดอกไม้บูชาเสียไร่ ผิสัตว์วัวควายลงกิน ของ(ใน)ไร่ เสียเท่าใดหื้อ(ให้)(ชด)ใช้เท่า่นั้น แล้วค่าช้อง(ที่ดิน)อันมันดัดนั้น หื้อ(ให้)มัน (ชด)ใช้ค่า 10 เงิน (1,000 เบี้ย)

ค่านาขุมกิน

อัน 1 นาท่านว่ามักเมีย ต่อแจ้งบมี ไหมเท่าสินไหมนั้นเทอะ จำเมืองจักแต่ง สินใช้สิน หื้อแต่งตามอันหนักอันเบา เพื่อบหื้อผู้ใหญ่ดูแควนผู้น้อยแล นายข้างมักเมีย หื้อแยงดูค่านาขุมกิน ควรแต่งสินผิดเท่าค่านาเทอะ ค่าอันว่านายข้างนายม้าว่าอันแล้ว

พร้อมก็ใหญ่ก็น้อย จึงว่าหื้อดูประมาณเพื่ออันแล (มังรายศาสตร์ วัดวัดหมื่นเงินกอง หน้า 12-13)

ภาษาไทยกลาง

อัน 1 นาบ(กล่าวหา)ท่านว่ลมักเมีย(เป็นชู้) ต่อแจ้ง(เมื่อพิสูจน์แล้ว)บมี(ไม่เป็นความจริง) ไหมเท่าสินใหม่นั้นเทอะ(ให้ปรับผู้กล่าวหาเท่ากับค่าปรับฐานเป็นผู้กับภรรยาคนอื่น) จำเมือง(ผู้ตัดสินคดี)จักแต่งสินใช้สิน(เรียกค่าปรับ) หื้อ(ให้)แต่ง(พิจารณา)ตามอันหนักอันเบา เพื่อบหื้อ(ไม่ให้)ผู้ใหญ่(ขุนนางผู้ใหญ่)ดูแควนผู้น้อย(ขุนนางผู้น้อย/ไพร่เมือง)แล นายช้าง(ขุนนางดูแลช้าง)มักเมีย(เป็นผู้ภรรยาท่าน) หื้อแยงดู(ให้พิจารณาดู)ค่านาขุมกิน(นาขุมราชการที่นายช้างได้รับเป็นหลัก) ควรแต่งสินผิดเท่าค่านาเทอะ(ให้ตัดสินค่าปรับเท่าค่านาของเขา) คำอันว่านายช้างนายมาว่าอันแล้ว พร้อง(บางคน)ก็ใหญ่(เป็นคนมียศสูง)ก็น้อย(บางคนยศต่ำ) จึงว่า(ให้)หื้อดู(พิจารณา)ประมาณเพื่ออัน(ด้วยเหตุนี้)แล

ผู้เป็นข้าหินชาติ เจ้าอย่าใช้เลียบชนบท

คั้นเจ้าอ่อนน้อยมังรายเจ้ากล่าวฉนั้น ไพรรักเจ้าอย่าฟังคำข้าบฏักบิลเมือง ผู้ดอมขึ้นเป็นข้ามีชู้บ้านชู้เมือง ผู้เป็นข้าหินชาติ เจ้าอย่าใช้เลียบชนบท เข้าชมเหงไพรไทเรานั่งให้ชา กว้านบ้านผู้กินเมือง คั้นว่าพันนาเขาผู้ไพร่ผู้บมีโทษพ้อยบาปใหม่ฉนั้น หื้อถอดนาเสีย จำ เยียะสวนไร่นาจิน อย่าฟังคำฉนี้ แต่งไว้หื้อมันมาแต่ธรรมดาขุนจวงเจ้าสอนสืบมาถึงกาลบัดนี้ (มังรายศาสตร์ วัดวัดหมื่นเงินกอง หน้า 2)

ภาษาไทยกลาง

คั้นเจ้าอ่อนน้อย(พญา)มังรายเจ้ากล่าวฉนั้น ไพร(ชาวบ้านชาวเมือง)รักเจ้าอย่าฟังคำ(เชื้อฟัง)ข้า (ในที่นี้หมายถึงขุนนางผู้น้อย)บ(ไม่)รักบิลเมือง ผู้ดอมขึ้นเป็นข้า(ขุนนางผู้น้อย)มีชู้(ทุก)บ้านชู้(ทุก)เมือง ผู้เป็นข้าหินชาติ(เห็น แปลว่าต่ำ, ขุนนางชั้นต่ำ)เจ้าอย่าใช้เลียบ(ตรวจตรา)(ในเขต)ชนบท (เขาจะ)เข้าชมเหงไพรไท(ราษฎรของ)เรานั่งให้(ร้องให้/เดือดร้อน)ชา กว้านบ้าน(หัวหน้าหมู่บ้าน)ผู้กินเมือง คั้นว่าพันนา(คนที่อยู่ในที่ดินของขุนนาง)เขาผู้ไพร่(ชาวบ้านชาวเมือง)ผู้บ(ไม่มี)โทษ พ้อย(หาก)บาปใหม่(ปรับ)ฉนั้น หื้อ(ให้)ถอดนา(ยึดที่นาคืนจากเขา/ยึดนาขุมการเมือง)เสีย จำ(ให้)เขาเยียะ(ทำ)สวนไร่นาจิน อย่าฟัง(ฟัง)คำ(พูด)ฉนี้ แต่ง(สอน)ไว้หื้อมัน(ให้ยึดถือ)มาแต่ธรรมดาขุนจวง(ขุนเจืองกษัตริย์ก่อนพญามังราย 25 ชั่วอายุ)เจ้าสอนสืบมาถึงกาลบัดนี้

เยี่ยะนาชุมท่าน

ผู้ใดเยี่ยะนาชุมท่าน เจ้าชุมถามเอาค่าเมื่อข้าวเหลือง เอาเก็ง 1 เมื่อข้าวสุกเอา
แถมหื้อเลี้ยง มิเจ้าชุมถามเอาถ้วน 2 ถ้วน 3 ได้พร้อมอย่าหื้อว่าถา มิถ้วน 6 (?) ก็หื้อ
พร้อม หื้อเจ้านาชุมเอาข้าวพอกุ้มค่านา แล้วอย่าหื้อมันเยี่ยะนานั้นพอ 2 เทื่อ (มังราย
ศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 75 หน้า 62)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยี่ยะ(ทำ)นาชุมท่าน(นาราชการ) เจ้าชุม(ขุนนางผู้ได้รับที่นาจากกษัตริย์)
ถามเอาค่า(ภาษี)เมื่อข้าวเหลือง เอาเก็ง(ครึ่งหนึ่ง) 1 เมื่อข้าวสุกเอาแถมหื้อ(ให้)เลี้ยง
(หมด) มิเจ้าชุมถามเอาถ้วน 2 ถ้วน 3 ได้พร้อมอย่าหื้อว่าถา มิถ้วน 6 (ไม่แน่ใจตัวเลข) ก็
หื้อ(ให้)พร้อม(ทั้งหมด) หื้อ(ให้)เจ้านาชุมเอาข้าวพอกุ้มค่านา แล้วอย่าหื้อ(ให้)มันเยี่ยะ
(ทำ)นานั้นพอ 2 เทื่อ(อีกเลย)

เยี่ยะนาชุมท่านปรอด

ผู้ใดเยี่ยะนาชุมท่านปรอด หื้อขึ้นแก่เจ้าชุม อย่าหื้อสืบไปหื้อผู้อื่นเยี่ยะ มิสืบไปหื้อผู้อื่น
เยี่ยะ นาชุมท่านปรอด ข้าวบดด้งเมื่อก่อน หื้อเอาค่าแห่งผู้เยี่ยะก่อน อย่าถามแห่งมันผู้
เยี่ยะเมื่อลุนผู้มาขอค่าหย่อน ผ่อนค่าลง อย่าลง เท่ารู้เอาแห่งมันอันเยี่ยะก่อนตามเคล้า
มิบหื้อตามเคล้าหื้อเอานาออกนับเลี้ยง (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 75
หน้า 62) *

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยี่ยะ(ทำ)นาชุม(นาราชการ)ท่านปรอด(ไม่ได้ข้าวดี/ทำไม่ตลอด) หื้อ(ให้)ขึ้น
(คืน)แก่เจ้าชุม(เจ้านา/ขุนนางผู้กินนา) อย่าหื้อ(ให้)สืบไปหื้อ(ให้)ผู้อื่นเยี่ยะ(อย่าให้ผู้อื่นทำ
ต่อ/เช่าช่วง) มิสืบไปหื้อผู้อื่นเยี่ยะ(ให้ผู้อื่นทำต่อ/เช่าช่วง) นาชุม(นาราชการ)ท่านปรอด
(ไม่ได้ข้าวดี/ทำไม่ตลอด) ข้าวบด(ได้ผลไม่ดี)ด้งเมื่อก่อน หื้อ(ให้)เอาค่าแห่งผู้เยี่ยะ(ทำ)
ก่อน(คนเดิม) อย่าถามแห่งมันผู้ เยี่ยะเมื่อลุน(ภายหลัง) ผู้มา(ทำนาต่อ)ขอค่าหย่อน
ผ่อนค่าลง(ขอลดค่านา) อย่าลง(อย่าลดให้) เท่ารู้เอาแห่งมันอันเยี่ยะ(ทำ)ก่อนตามเคล้า
มิ(หาก)บหื้อ(ไม่ให้)ตามเคล้า(เดิม)หื้อ(ให้)เอานาออกนับเลี้ยง(อย่าให้ทำต่อไป)

นารังเป็นป่าอ้อยป่าแซมหนานัก

ผีรังเป็นป่าอ้อยป่าแซมหนานัก ผู้ใดถางเป็นนาดี 3 ปี หื้อเอาค่าเก็ง 1 7 ปี หื้อเอาค่าพร้อม เจ้านาจักเอาออกอย่าหื้อผู้ถางวาง ผีรังเป็นป่าหนานัก 2 ปี หื้อค่าเก็ง 4 ปี เอาค่าพร้อม เจ้านาชุมจักเอาออก หื้อผู้ถางเยยะพอ 10 ปี ก่อน จึงเอาออก ผีเจ้าชุมจักหื้อผู้อื่น อย่าหื้อผู้ถางวาง อันนี้เจ้านาน้ำฟ้าฝนตก จึงได้เยยะนาแล (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 76 หน้า 63)

ภาษาไทยกลาง

ผีรัง(ร้าง)เป็นป่าอ้อยป่าแซมหนานัก ผู้ใดถางเป็นนาดี 3 ปี หื้อ(ให้)เอาค่าเก็ง 1 (ครั้งหนึ่ง) 7 ปี หื้อ(ให้)เอาค่าพร้อม(ครบ) เจ้านาจักเอาออก(จากทำนา/ถอดนา)อย่าหื้อผู้ถางวาง(ยอม) ผีรัง(ร้าง)เป็นป่าหนานัก 2 ปี หื้อ(ให้)ค่าเก็ง(ครั้ง) 4 ปี เอาค่าพร้อม(ครบ) เจ้านาชุมจักเอาออก (ถอดนา)หื้อ(ให้)ผู้ถางเยยะพอ(ทำครบ) 10 ปี ก่อน จึงเอาออก ผีเจ้าชุม(เจ้านา)จักหื้อ(ให้)ผู้อื่น อย่าหื้อ(ให้)ผู้ถางวาง(ยอม) อันนี้จา(กล่าว)น่าน้ำฟ้าฝนตก จึงได้เยยะนาแล

ผู้ใดเยยะนาท่าน

ผู้ใดเยยะนาท่าน มันหื้อค่าคงปีบหล้า ผู้ 1 ไปขึ้นค่าแก่เจ้าชุม ว่าจักเอานานั้น ออก ผู้ เยยะก่อนอย่าว่าแก่เจ้าชุม แต่คันวางเขาผู้เป็นดียอมจักไปขึ้นค่าเจ้าชุมปูนแพ จักเอานาออกนั้นบ่ชอบ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 75 หน้า 62)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นาท่าน มันหื้อ(ให้)ค่า(นา)คง(ถึงเวลา)ทุกปีบหล้า(ไม่ล่าช้า) ผู้หนึ่งไปขึ้นค่า(นา)แก่เจ้าชุม(เจ้านา) ว่าจักเอานา(คนทำนาก่อน)นั้นออก ผู้เยยะก่อน(คนทำนาก่อน)อย่าว่าแก่เจ้าชุม(เจ้านา) แต่คันวาง(ยอม)เขาผู้เป็นดี(คนมีเงิน)ยอมจักไปขึ้นค่า(นา)เจ้าชุมปูนแพ(ยอมทำได้) จักเอานาออก(ถอดคนทำนาออก)นั้นบ่ชอบ(ไม่ยุติธรรม)

เยยะนาฟ้าฝน ชุมนากินได้การเมือง

ผู้ใดชุมนากินได้การเมืองอันใด นาชุมการเมืองอันนั้น แต่โบราณมาเมื่อนาน เจ้าขุนท้าวพญาผู้ใหญ่หากได้คานหนังสือพื้นแพแท้ เจ้าชุมใส่ใจว่า นาชุมนี้หากเป็นของ

นาขุมภูแลว่าอัน มันก็ยกไปทานหื้อพระเจ้า พระธัมม์ พระสงฆ์ ที่ 1 ที่ใดก็ดี บ่ต้องขึ้นนาแล เท้าได้แต่ค่าแล เพราะเหตุว่านารายนี้บ่ใช้นาของตัวแท้ หากเป็นนาขุมการมาแต่เช่นโบราณมาตาย (มังรายศาสตร์ นอตอง ไบลานหน้า 82-83 หน้า 53)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดขุมนากิน(ขุนนางได้รับที่นา)ได้การเมืองอันใด(ได้รับที่นามาจากบ้านเมือง)นาขุมการเมือง(เป็นที่นาขุมกับราชการบ้านการเมือง)อันนั้น แต่โบราณมาเมื่อนาน เจ้าขุนท้าวพญาผู้ใหญ่หากได้คาน(ออก)หนังสือพื้นแพแท้(เป็นหนังสือ) เจ้าขุม(ขุนนางที่ได้รับที่นา)ใส่ใจว่า(เข้าใจว่า) นาขุม(นาของราชการ)นี้หากเป็นของนาขุมภู(ของตน)แลว่าอันมัน(ขุนนาง)ก็ยกไปทาน(ถวาย)หื้อ(ให้)พระเจ้า(พระพุทธ) พระธัมม์(พระธรรม) พระสงฆ์ที่หนึ่งใดก็ดี บ่(ไม่)ต้องขึ้นนา(คืนที่นา)แล เท้าได้แต่ค่า(เพียงแต่ให้ค่านา)แล เพราะเหตุว่า(ที่)นารายนี้บ่ใช่(ไม่ใช่)นาของตัวแท้(ตนเอง) หากเป็นนาขุมการ(นาขุมราชการ)มาแต่เช่นโบราณมาตาย

ผู้ใดขุมนากินได้การเมือง

ผู้ใดขุมนากินได้การเมืองอันใด นาขุมการเมืองอันนั้นแต่โบราณมาเมื่อนาน เจ้าขุนท้าวพญาผู้ใหญ่ หากได้คานหนังสือ พื้นแพแท้แก่เจ้าขุม ใส่ใจว่านาขุมนี้ หากเป็นนาขุมภูตายว่าอัน มันไปหื้อทานแก่พระเจ้า แก่พระธัมม์ แก่พระสงฆ์ ที่ใดก็ดีบ่ขึ้นแล เท้าได้แต่ค่าแล เหตุว่านานั้นบ่ใช่ของตนแท้ หากเป็นนาขุมการเมืองมาแต่โบราณมาตาย คันอันเจ้าขุมตาย ฟัน้องลูกหลานมันจักมาเอาไร่นานั้นเป็นของเขา ว่าหากเป็นโบราณนาขุม นาแต่เช่นปู่ย่าพ่อแม่ตนมาตายว่าอันบ่ได้ ผู้ใดเอาการเมืองนั้นออกขุมกินยามนั้นแล คันมันบ่ขุมกินก็ดี ตายเสียก็ดี คินหาเคล้าดังเก่าแลว่า วัดอุอันใดก็ดีเนื่องด้วยแผ่นดินท้าวพญา หากเป็นของขุมการเมืองแต่โบราณ จักหื้อขาดเคล้าเสียบ่ได้แล

ของทั้งหลายมี 2 ประการ อัน 1 ว่า ถาวรปัตตนิโค ได้ของบัวนิโคอันหมั่นคุง บ่ยกบ่ย้ายได้ บ่ควรหื้อขาดเคล้า แม่นผู้เจ้าขุมนั้นตาย จักสั่งไว้หื้อฟัน้องลูกเมียญาติกาผู้ใด บ่ได้ หากหล้างเป็นของกับการเมืองอันนั้น บ่ควรจ่ายได้ บ่ควรเทได้คือดังที่ไร่นาป่า ยาง อันเป็นของขุมกับการเมืองนั้นดีหลีแล อัน 1 จักกัตตนิโค คือผ้าเสื่องเงินคำแก้ว แหวนช้างม้าวัวควายข้าหญิงชายฝูงนี้ หากเป็นของกับตนสิ่งเดียว ยามนั้น พร้าวตาลหมากพลูอันตนมันหากได้แปลงแต่งที่ขุมการบ้านการเมืองก็ดี มันหื้อทานวัดอุฝู้นั้นแก่

พระเจ้า พระธัมม พระสงฆ์ สั่งให้ญาติพี่น้องกิตติแลขึ้นแล เหตุมันสร้างแปลงเป็นวัดถุมน
ตาย (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 80 หน้า 66)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดชุมนากิน(ได้รับที่นา)ได้กรเมืองอันใด (ที่)นาชุมการเมืองอันนั้น แต่โบราณ
มาเมื่อนาน เจ้าขุนท้าวพญาผู้ใหญ่หากได้คน(ออก)หนังสือพื้นแพแท่งเจ้าชุม(เจ้านา)
(ขุนนางเจ้าของนา)ใส่ใจว่านาชุมนี้ หากเป็นนาชุมกู(ของตน)ตาย ว่าอัน มันไปหื้อ(ให้)
ทานแก่พระเจ้า(พระพุทธ) แก่พระธัมม แก่พระสงฆ์ที่ใดกิตติขึ้น(ไม่ได้)แล เท่าได้แต่ได้
เพียงแต่ค่า(นา)แล เหตุว่า(ที่)นานั้นบ(ไม่)ใช่(ที่)นาของตนแท้ หากเป็นนาชุมการเมือง
มาแต่โบราณมาตาย คันอันเจ้าชุม(เจ้าของนาชุม)ตาย พี่น้องลูกหลานมันจักมาเอาไร่นา
นั้นเป็นของเขา (โดยให้เหตุผลว่า(นาที่นั้น)หากเป็นโบราณนาชุม นาแต่เช่นปู่ย่าพ่อแม่
ตนมาตายว่าอันบ(ได้)(กล่าวเช่นนั้นไม่ถูก) ผู้ใดเอากการเมือง(รับราชการ/ทำงานกับบ้าน
เมือง)นั้นออกชุมกิน(ได้รับนา/กินนา)ยามนั้นแล คัน(หาก)มันบ(ชุมกิน)(ไม่รับราชการ)กิตติ
(มัน)ตายเสียกิตติ (นาต้อง)ค้นหาเคล้าดังเก่า(กลับมาเป็นที่นาราชการ)แล ว่าวัดถุมนใด
กิตติเนื่องด้วยแผ่นดินท้าวพญา หากเป็นของชุมการเมือง(นาของบ้านเมือง)แต่โบราณ จัก
หื้อขาดเคล้า(ขาดจากบ้านเมือง)เสียบ(ได้)แล

ของทั้งหลาย(ในโลกนี้)มี 2 ประการ อันหนึ่ง ว่า ถาวรปัตตโคก ได้ของบัวโคก
(บริโคก)อันหมั่นคง(มั่นคง) บ่ยกบ(ย้าย)(เคลื่อนที่)ไม่ได้ บ่ควรหื้อขาดเคล้า(ขาดจากบ้าน
เมือง/ท้าวพญา) แม่นผู้เจ้าชุม(ขุนนางผู้กินนา)นั้นตาย จักสั่งไว้(มอบ)หื้อ(ให้)พี่น้องลูก
เมียญาติกาผู้ใดบ(ไม่)ได้ หากหลัง(ควร)เป็นของกับการเมืองอันนั้น บ(ไม่)ควรจ่ายได้
บ(ไม่)ควรเท(แก้ไขจาริต)ได้คือดังที่ไร่นาปายาง อันเป็นของชุมกับการเมืองนั้นดีหลีแล
อัน 1 จักกัตตโคก คือผ้าเสื่อเงินคำ(ทองคำ)แก้วแหวนช้างม้าวัวควายข้า(ทาส)หญิง
ชายฝูงนี้ หากเป็นของกับตน(คนนั้น)สิ่งเดียว ยามนั้น (ต้น)พร้าว(ต้น)ตาล(ต้น)หมาก
(ต้น)พลูอันตนมันหากได้แปลง(สร้าง)แต่งที่ชุม(นา/ที่ดิน)การบ้านการเมืองกิตติ มันหื้อทาน
วัดถุมนั้นแก่พระเจ้า(พระพุทธ) พระธัมม พระสงฆ์ สั่งหื้อ(ให้)ญาติพี่น้องกิตติแล ขึ้น
(ยอม)ได้แล เหตุมัน(ขุนนางผู้นั้น)สร้างแปลงเป็นวัดถุมน(คนนั้น)ตาย

สิทธิในนาชุม สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว

อัน 1 ผู้เจ้าของพี่น้องลูกหลาน มันจักมาใจเอนารายนี้ว่า เป็นของเขาว่า หาก
เป็นโบราณนาชุม นาแต่เช่นปู่ย่าพ่อแม่ตัวมาตายว่าอัน บ(ได้) ผู้ใดเอากการเมืองนั้นออก
ชุม ก็กินยามนั้นแล คันมันบ(ชุมกิน)กิตติ ตายเสียกิตติ ต้องค้นหาเคล้าดังเก่า แลวัดถุใดกิตติ

ติดเนื่องด้วยแผ่นดินท้าวพญา เยียะด้วยน้ำนาพญา หากเป็นของขุมการเมืองมาแต่เช่น
โบราณ จักหื้อขาดเกล้าเสียได้แล ของทั้งหลายมี 2 ประการแล อันหนึ่งว่า ถาวรภัตต
โภคคือ ได้ของประเภทอันหมั่นคง บ่ยกบ่ย้ายเสียได้ บ่ควรหื้อขาดเกล้า แม่นผู้เจ้าขุม
นั้นตายเสีย หรือ ได้สิ่งไว้หื้อด้วยพี่น้องแลลูกเมียญาติกาผู้ 1 ผู้ใด บ่ได้ หากหลังเป็น
ของกับการเมืองอันนั้น บ่ควรจ่ายได้ บ่ควรเทได้ คือดังที่ ไร่นาปายางอันเป็นของขุม
ด้วยการเมืองดีหลีแล ทานไร่นา ท้าวพญาเจ้าแผ่นดินบ่ได้อนุญาต / ที่ขุมการเมืองหื้อ
ทานบ่ขึ้น ของตนสร้างแปลงจึงขึ้น (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 83 หน้า 53)

อันหนึ่งว่า รักภัตตโภค คือว่าเสียผ้า เงิน คำ แก้วแหวน ช้าง ม้า ข้าหญิง วัวควาย
จำพวกนี้หากเป็นของกับตัวสิ่งเดียว นอกจากนั้นคือ พรวัว ตาลหมากพลู อันต้นมักหาก
ได้แปลง [ป]เป็นที่ขุมการบ้านเมือง มั่นหากหื้อทานสิ่งวัตถุจำพวกนั้น หื้อทานแก่พระ
ธัมม พระสงฆ์ หรือ หื้อแก่ญาติพี่น้องกิตติ บ่ควรตีขึ้นแล เหตุเฉพาะมั่นหากสร้างแปลงเอา
เป็นวัตถุส่วนตัวมันตาย (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 83 หน้า 53)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ผู้เจ้าของ(ที่ดินตาย)พี่น้องลูกหลาน(ของ)มัน จักมาโจท(โจทนา/กล่าว
ว่า)เอานา(ที่นาขุมราชการ)รายนี้ว่า เป็นของเขา(มัน)ว่า หากเป็นโบราณนาขุม(นาราช
การ) มาแต่เช่น(ชั่ว)ปู่ย่าพ่อแม่ตัวมาตายว่าอัน บ่ได้(ไม่ขึ้น) ผู้ใดเอากการเมือง(รับราช
การ)นั้น ออกขุม(กินค่านาขุม)ก็กิน(ได้สิทธิ์)ยามนั้นแล คั้นมัน(ขุนนาง)บ่ขุมกิน(ไม่กิน
ค่านา)กิตติ (มัน/ขุนนาง)ตายเสียกิตติ ต้องคืน(ที่นา)หาเคล้าดังเก่าและ(ให้)บ้านเมืองดัง
เดิม) วัตถุใดกิตติติดเนื่อง(เกี่ยวเนื่อง)ด้วยแผ่นดินท้าวพญา เยียะ(ทำนา)ด้วยน้ำนา(ของ)
พญา หาก(ต้อง)เป็นของขุมการเมือง(นาของบ้านเมือง)มาแต่เช่นโบราณ จักหื้อขาด
เกล้า(จะให้ขาดจากสิทธิ์เดิมของบ้านเมือง)เสียได้(ไม่ได้)แล ของ(วัตถุ)ทั้งหลายมี 2
ประการแล อันหนึ่งว่า ถาวรภัตตโภคคือ ได้ของประเภทอันหมั่นคง(มันคง) บ่ยกบ่ย้าย
(ยกย้ายไม่ได้/อสังหาริมทรัพย์)เสียได้ บ่ควรหื้อขาดเกล้า(ไม่ควรให้ขาดจากบ้านเมือง/
ประเพณีเดิม) แม่น(แม้ว่า)ผู้เจ้าขุม(ขุนนางคน)นั้นตายเสียหรือได้สิ่ง(ความ)ไว้ หื้อ(ให้
มอบนา)ด้วยพี่น้องแลลูกเมียญาติกาผู้หนึ่งผู้ใด บ่ได้(ไม่ได้) หากหลัง(หากควร)เป็นของ
กับการเมือง (กับราชการบ้านเมือง)อันนั้น บ่(ไม่)ควรจ่าย(มอบให้ใคร)ได้ บ่(ไม่)ควรเท
(ยกเลิกจารีตเดิม)ได้ คือดังที่ไร่นาปายางอันเป็นของขุมด้วยการเมืองดีหลี(ราชการบ้าน
เมืองโดยแท้)แล (ผู้ใด)ทานไร่นา ท้าวพญาเจ้าแผ่นดินบ่ได้(ไม่ได้)อนุญาต / ที่ขุมการ
เมือง(นาของราชการบ้านเมือง)หื้อทานบ่ขึ้น(ให้ทานไม่ได้/ไม่มีสิทธิ์) (ที่นา)ของตนสร้าง
แปลง จึงขึ้น(ได้/ถูกต้อง)

อันหนึ่งว่า รักภักตโมค คือว่าเสียผ้า เงินคำ(ทองคำ)แก้วแหวนช้างม้าช้าง(ทาส) หญิงวัวควายจำพวกนี้หากเป็นของกับตัว(กับบุคคล)สิ่งเดียว นอกจากนั้นคือ (ตัน)พร้าว (ตัน)ตาล (ตัน)หมาก(ตัน)พลู อันตน(คนนั้น)มักหากได้แปลง(ปลูกไว้) [บ](ไม่)เป็นที่(นา) ชุมการบ้านเมือง (นาราชการบ้านเมือง) มันหากหื้อ(ให้)ทานสิ่งวัตถุจำพวกนั้น หื้อ (ให้)ทานแก่พระธัมม(ธรรม) พระสงฆ์ หรือ หื้อ(ให้)แก่ญาติพี่น้องก็ดี บ(ไม่)ควรดิ้น(เรียก คิน/เป็นสิทธิ์ของเขา)แล เหตุเฉพาะมันหากสร้างแปลงเอาเป็นวัตถุส่วนตัวมันตาย

เยยะนาชุม เยยะนาทาน ละเสียบ่บอกแล

ผู้ใดเยยะนาชุมทาน เจ้าของชุมนาใหม่เอาค่าเมื่อเวลาข้าวกำลังเหลืองดี หื้อเอา หนึ่งถึง เมื่อข้าวสุกหื้อเอาแถมหื้อเลี้ยง หรือเจ้าชุมนาถามเอาค่าถ้วน 2 ถ้วน 3 ได้พร้อม อย่าได้ว่าถา หรือถ้วน 5 ถ้วน 6 บ่หื้อพร้อม หื้อเจ้าของชุมนา เอาข้าวค่าทำนาแล้วหื้อพอ คุ่มนาแล้ว อย่าหื้อมันทำนานั้นต่อพอสองเลย ผู้ใดเยยะนาชุมทานบ่รอด หื้อขึ้นแก่เจ้า ชุมอย่าหื้อต่อไป ต้องหาคนอื่นเยยะต่อไป หื้อผู้นั้นเยยะ ข้าวพอยบ่ติดังเมื่อก่อน ต้อง ทวงเอาค่าด้วยผู้เยยะก่อน อย่าถามมันผู้เยยะเมื่อลุนแล ผู้มาขอเอาค่าหย่อน ผ่อนค่าลง อย่างลง เท่ารู้เอาแรงอันมันเยยะอันมันเยยะแต่ก่อนตามเคล้า หรือหื้อตามเคล้า หื้อเอา นาเสียนับเลี้ยง (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 75 หน้า 50)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ/เช่า)นาชุม(ที่นาของบ้านเมืองที่เจ้าเมืองมอบให้แก่ขุนนาง) ทานเจ้า ของ ชุมนา(ขุนนางผู้ได้รับนาชุม) ใหม่เอาค่า(นา)เมื่อเวลาข้าวกำลังเหลืองดี หื้อ(ให้)เอา หนึ่งถึง(ครึ่งหนึ่ง) เมื่อข้าวสุกหื้อ(ให้)เอาแถม(อีก)หื้อเลี้ยง(ให้ครบ) หรือเจ้าชุมนา(ขุน นางผู้กินนา)ถามเอาค่า(นา)ถ้วน 2 ถ้วน 3 (สองสามครั้ง) ได้(ข้าว)พร้อม(ครบตาม จำนวน)อย่าได้ว่าถา(อย่าว่า) หรือถ้วน 5 ถ้วน 6 บ่หื้อพร้อม(ให้ไม่ครบจำนวน) หื้อ (ให้)เจ้าของชุมนา เอาข้าวค่าทำนาแล้ว(ให้เอาค่าเช่านา)หื้อ(ให้)พอคุ่มนาแล้ว(ให้คุ่มค่า เช่าแล้ว) อย่าหื้อ(อย่าให้)มันทำนานั้นต่อพอสอง(ครั้ง)เลย ผู้ใดเยยะ(ทำ/เช่า)นาชุม(ที่ นาราชการ)ทานบ่รอด(ทำไม่ได้/ไม่ตลอด) หื้อขึ้น(ให้คิน)แก่เจ้าชุมอย่าหื้อ(อย่าให้ทำนา)ต่อ ไป ต้องหาคนอื่นเยยะ(ทำ)ต่อไป หื้อ(ให้)ผู้นั้นเยยะ(ให้คนนั้นทำนาต่อ) ข้าวพอยบ่ติดัง (ได้ ข้าวไม่ดี)ดังเมื่อก่อน ต้องทวงเอาค่า(ข้าว)ด้วยผู้เยยะ(ทำ)ก่อน(จากผู้ทำนาคนก่อน) อย่าถามมันผู้เยยะ(ทำ)เมื่อลุน(คนทำที่หลัง)แล ผู้มาขอเอาค่าหย่อน(มาขอลดค่าข้าวที่ จ่ายเป็นค่าเช่านา) ผ่อนค่า(ลดข้าว)ลง อย่างลง(อย่ายอม) เท่ารู้เอาแรงอันมันเยยะ(ทำ)

อันมันเยยะ(ทำ)แต่ก่อนตามเคล้า(ให้พิจารณาจากการทำนาของเขาเมื่อก่อน) หรือหื้อตามเคล้า(ให้จ่ายตามเดิม) หื้อ(ให้)เอนาเสียนับเลี้ยง(ให้เอาที่นาคืนอย่าให้ทำนาต่อไป)

การถอนนา

ผู้ใดเยยะนาท่าน มันหื้อค่าถ้วนทุกปี ผู้ 1 ไปขึ้นคำหื้อแก่เจ้าชุมว่าจะเอนานั้น ออก ผู้ เยยะก่อน อย่าว่าถาแก่เจ้าชุมนาแต่ง คั้นว่า เขาฝูงพวกคนเป็นดี ย่อมไปขึ้นค่าเจ้าชุมปองแพ้ จักเอนารายนี้ออก บ่ชอบ (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 77 หน้า 50)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นา(ของ)ท่าน มันหื้อค่า(นา)ถ้วน(ครบจำนวน)ทุกปี ผู้หนึ่งไปขึ้นคำ (บอกด้วยวาจา)หื้อ(ให้)แก่เจ้าชุม(ขุนนางผู้ได้ที่นา)ว่า จะเอนานั้นออก(จะถอดคนทำนาออก) ผู้เยยะก่อน(ทำก่อน) อย่าว่าถา(อย่าว่า)แก่เจ้าชุมนาแต่ง คั้นว่า(หากว่า)เขาฝูงพวกคนเป็นดี(คนมีฐานะ) ย่อมไปขึ้นคำ(บอกด้วยวาจา)เจ้าชุมปองแพ้(ชนะ) จักเอนารายนี้ออก(จะถอดนาออก) บ่ชอบ(ไม่ชอบธรรม)

ทำนาท่านร้าง(ร้าง)

ผู้ใดเยยะนาท่าน หากานหาเหตุบ่ได้ พ้อยละเสียร้างเสียพร่องก็ดี ละเสียเลี้ยงก็ดี บ่บอกแก่เจ้านา เมื่อเจ้านาไปถามค่าด้วยมัน จึงขึ้นว่าร้าง ข้าจะไว้เสียว่าฉันนั้น ต้องจำขนาบหื้อมันใช้ค่าหื้อเลี้ยงแล ชักเอนาออกเสีย (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 78 หน้า 50-51)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นา(ของ)ท่าน หากาน(เหตุการณ์)หาเหตุ(สาเหตุ)บ่ได้(ไม่ได้) พ้อย(หาก)ละ(ละทิ้ง)เสียร้าง(ร้าง)เสียพร่อง(บ้าง)ก็ดี ละเสียเลี้ยง(ละทิ้งนาทั้งหมด)ก็ดี บ่(ไม่)บอกแก่เจ้า(ของ)นา เมื่อเจ้า(ของ)นาไปถามค่า(ค่านา)ด้วย(จาก)มัน จึงขึ้น(บอก)ว่าร้าง(นาร้าง) ข้า(ข้าพเจ้า)ละ(ละทิ้ง)ไว้เสียว่าฉันนั้น ต้องจำขนาบ(ลงโทษ)หื้อ(ให้)มันใช้ค่าหื้อเลี้ยง(ให้หมด)แล ชักเอนาออกเสีย(ถอดนา)

ถางนาห่างรังเป็นป่าไม้

ผู้ใดถางนาห่างรังเป็นป่าไม้พอขวานมยุปล้ำ 7 ปี เอาค่าเก็งหนึ่ง เถึง 3 ปี เอาค่าเก็งนั้น 2 ปี เอาค่าเก็งนั้น ล้ำนั้นต่อไปเอาถ้วนทุกปีแล (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 78 หน้า 51)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดถางนาห่างรัง(นาร้างที่)เป็นป่าไม้พอ(ขนาด)ขวานมยุ(ขวาน)ปล้ำ(โค่นต้นไม้) (ทำนาแล้ว) 7 ปี เอาค่าเก็งหนึ่ง(เก็บค่านาครั้งหนึ่ง) เถึง 3 ปี เอาค่าเก็งนั้น(อีกสามปีเอาค่าอีกครั้งหนึ่ง) 2 ปี เอาค่าเก็งนั้น(อีกสองปีเอาอีกครั้งหนึ่ง) ล้ำนั้นต่อไป(ต่อจากนี้ไป) เอาถ้วน(ครบ)ทุกปีแล

ถางนาร้าง เยียะนาร้าง

ถางนาร้าง เยียะนาร้างแล้วแล ต่อทีหลังเมื่อลุนมา เจ้าของนาจักเอาออก หากบันพุ่นเป็นป่าเสียแล้ว ตั้งอุตสาหะเผี้ยวถางออกเป็นนาดี เถึง 3 ปีต้องเอาค่าเก็ง 1 5 ปีหื้อเอาหื้อเต็มค่า เจ้านาจักเอาออก อย่าหื้อผู้เผี้ยวถางยอมวางแก่เจ้าของนาแล หรือเรือรังเป็นป่าหนานัก 2 ปี หื้อเอาค่าเก็ง 1 เถึง 4 ปี หื้อเอาค่าพร้อม เจ้าของนาชุมจักเอาออก ต้องหื้อแก่ผู้ถางเยียะทำไปพอถึง 10 ปีก่อน จึงเอาออก หรือเจ้าชุมจักหื้อคนอื่น อย่าหื้อผู้ถางปลงวางเลย อันนี้จำด้วยน่าน้ำฟ้า น้ำฝน จึงได้เยียะนาแล หรือนากินด้วยน้ำเหมืองฝาย หรือหลกผัดก็ดี ก็เป็นการอันยาก จึงได้กินตาย เถึง 10 ปี ต้องหื้อค่าเก็ง เถึง 7 ปี หื้อเอาค่าเก็ง เถึง 4 ปี เอาค่าพร้อมเต็มที่ หรือนาร้างเป็นป่าแซมป่าเลาหนักหนานัก เถึง 7 ปี เอาค่าเก็ง เถึง 5 ปี เอาเก็ง เถึง 2 ปี เอาค่าเก็งนั้น ต่อ ๆ นั้นไปเอาค่าคงเต็มทุกปี หรือนาร้างเป็นป่าใหญ่หนานัก 2 ปี หรือ 5 ปี อย่าเอาค่า ต่อ ๆ นั้นไปหื้อเอาเต็มค่าพร้อมทุก ๆ ปี อันนี้จำด้วยทำน่าน้ำเหมืองฝายหลกเท่านั้นแล (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 79 หน้า 51)

ภาษาไทยกลาง

ถางนาร้าง(ร้าง) เยียะ(ทำ)นาร้าง(ร้าง)แล้วแล ต่อทีหลังเมื่อลุนมา(เมื่อภายหลัง) เจ้าของนาจักเอาออก(ถอดออกไม่ให้ทำนาต่อไป) หากบันพุ่น(ให้คิดที่ดินส่วนที่เคยเป็นป่ามาก่อน)เป็นป่าเสียแล้ว ตั้งอุตสาหะเผี้ยวถาง(แผ้วถาง)ออก(ให้กลายเป็นนาดี) เถึง(ถึง) 3 ปี ต้องเอาค่า(นา)เก็ง1 (ครั้งหนึ่ง) 5 ปี (ต่อมา) หื้อ(ให้)เอา(ค่า)หื้อ(ให้)เอาเต็มค่า เจ้านาจักเอาออก(ถอดออก) อย่าหื้อ(ให้)ผู้เผี้ยวถาง(แผ้วถาง)ยอมวาง(ยอมแพ้)แก่เจ้าของนาแล หรือ(นา)เรือรัง(ร้าง)เป็นป่าหนานัก(ป่าทึบ) 2 ปี หื้อ(ให้)เอาค่า(นา)

เก็ง(ครึ่ง) 1 เถึง(ถึง) 4 ปี หื้อ(ให้)เอาค่าพร้อม(ค่านาครบ) เจ้าของนาชุมจักเอาออก(ถอดนาออก) ต้องหื้อ(ให้)แก่ผู้ถางเยยะทำ(ทำต่อไป)ไปพอถึง(ถึง) 10 ปีก่อน(เพราะแล้วถางนาร้างป่าทึบ) จึงเอาออก(ถอดออก) หรือเจ้าชุมจักหื้อ(จะให้)คนอื่น อย่าหื้อ(ให้)ผู้ถางปลงวางเลย(ยอมแก่เจ้านา) อันนี้จา(กล่าวถึง)ด้วยน่าน้ำฟ้าน้ำฝน จึงได้ เยยะ(ทำ)นาแล หรือนา(ที่)กินด้วยน้ำเหมืองฝาย(ชลประทาน) หรือหลกผัด(ระหัดวิดน้ำ)ก็ดี ก็เป็นการอันยาก จึงได้กิน(ข้าว)ตาย เถึง(ถึง) 10 ปี ต้องหื้อ(ให้)ค่า(นา)เก็ง(ครึ่ง) เถึง 7 ปี หื้อ(ให้)เอาค่าเก็ง(ค่าครึ่งหนึ่ง) เถึง 4 ปี เอาค่าพร้อมเต็ม(ครบถ้วน) หรือนาร้าง(ร้าง)เป็นป่าแซม(ต้นแซม)ป่าเลา(ต้นเลาคล้ายต้นอ้อ)หนักหนานัก(มาก) เถึง(ถึง) 7 ปี เอาค่าเก็ง(ครึ่งหนึ่ง) เถึง(ถึง) 5 ปี เอาเก็ง (ครึ่งหนึ่ง) เถึง(ถึง) 2 ปี เอาค่าเก็ง(ครึ่งหนึ่ง)นั้นต่อ ๆ นั้น(ต่อจากนั้น)ไปเอาค่าคงเต็ม(เต็มค่า)ทุกปี หรือนาร้าง(ร้าง)เป็นป่าใหญ่หญ้าหนานัก 2 ปี หรือ 5 ปี อย่าเอาค่า(นา) ต่อ ๆ นั้นไปหื้อ(ให้)เอาเต็มค่าพร้อมทุก ๆ ปี อันนี้จา(กล่าว)ด้วยทำน่าน้ำเหมืองฝายหลก(ระหัดวิดน้ำ)เท่านั้นแล

เช่านา ลักษณะทำนาแบ่งเก็ง ให้แก่เจ้าของนาและผู้ทำ

อันหนึ่ง ผู้ใดทำนาท่านเมื่อก่อนได้ข้าวมากหลาย ที่หลังเมื่อลุนต่อ ๆ มา พ้อยฉิบหายเสีย บางพร่องเยยะรอด แต่ได้หื้อเยยะแต่เท่านั้น หรือเยยะบได้ คงค้างอยู่เท่าใด หื้อขึ้นแก่เจ้าชุมนา อย่าได้หวังขางนาท่านไว้หื้อเรื้อรัง คั่นอ่วงนาท่านไว้ ร้างเสีย หื้อเจ้าของนาเอาค่าด้วยมัน 2 เท่า (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 79 หน้า 51)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ผู้ใดทำนา(ของ)ท่าน เมื่อก่อนได้ข้าวมากหลาย ที่หลังเมื่อลุน(ภายหลัง)ต่อ ๆ มา พ้อย(ข้าว)หัก(ฉิบ)หายเสีย บางพร่อง(บางคน)เยยะ(ทำนา)รอด(ได้) แต่ได้หื้อ(ให้)เยยะ(ให้ทำ)แต่เท่านั้น หรือเยยะ(ทำ)บได้(ไม่ได้)คงค้างอยู่เท่าใด หื้อ(ให้)ขึ้น(คืน)แก่เจ้าชุมนา อย่าได้หวังขาง(หวง)นาท่านไว้หื้อ(ให้)เรื้อรัง(ร้างเรื้อ) คั่น(หัก)อ่วง(ยืดครอง)นา(ของ)ท่านไว้ ร้าง(ทำให้ร้าง)เสีย หื้อ(ให้)เจ้าของนาเอาค่า(นา)ด้วยมัน 2 เท่า

เยยะนากินข้าวผ่าเก็ง

อัน 1 ฤามีผู้ 1 ผู้ใด เยยะนากินข้าวผ่าเก็ง หื้อผู้เคล้าเจ้าของนาแก้ค่านับเลี้ยงเจ้าฝนข้าว(ไม่ทราบความหมาย)คนไหนเท่าใด หื้อเอาก่อนแล เยยะแบ่งกันตามคำพุเคล้าเทอะ (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 81 หน้า 52)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดเยยะ(ทำ)นากินข้าวผาเก็ง(แบ่งครึ่ง) หื้อ(ให้)ผู้เคล้ำเจ้าของนาแก้ค่า(จ่ายเงิน)นับเสี้ยงผทั้งหมต) เจ้าผนข้าวคนไหนเท่าใด หื้อ(ให้)เอาก่อนแล เยยะแบ่ง(ให้)กันตามคำฟู(คำพูด/ข้อตกลง)เคล้ำ(แต่แรก)เทอะ

แผ่นดินทั้งมวลหากเป็นของท้าวพญามหากษัตริ

อัน 1 ว่ามีบ้านช่องที่หนึ่ง ม้นหากไปสร้างไปเผี้ยวถางปายาง หากถางเป็นบ้านบไซที่ชุมไผ่ผู้ใด หากบหื้อเป็นปายางกับการเมืองแต่ก่อน ม้นหากมักอยากรื้อหื้อทานไว้ด้วยวัดวาอารามที่ 1 ที่ใดตั้งอัน หื้อได้ไต่ถามท้าวพญาผู้กินบ้านกินเมืองที่นั่นก่อน จึงหื้อได้แล เหตุเพราะแผ่นดินทั้งมวลหากเป็นของท้าวพญามหากษัตริตาย หรือไร่นาที่ดินใด ๆ เป็นที่ชุมบ้านเมือง ผู้ 1 ผู้ใดซื้อขอด้วยท้าวพญาผู้เป็นเจ้าปัฐวิแท้ ผู้นั้นได้หยาดน้ำหื้อทาน ขายไปก็ดี ก็ควรดีขึ้นแล บอ้นไพร่บ้านไพร่เมืองเจ้าขุนนายจักอนุญาตหื้อบได้แล วัดอุ่งมีวิญญานก็ดี หาวิญญานบได้ก็ดี ผู้ใดเป็นเจ้าวัดอุ่งจำพวกนั้นขายหื้อริดขาดเสียก็ดี หรือแลกเปลี่ยนกันก็ดี หื้อขึ้นวัดอุ่งนั้นควรแล (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 84 หน้า 54)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ว่ามีบ้านช่องที่หนึ่ง ม้นหากไปสร้างไปเผี้ยว(แผ้ว)ถางปายาง หากถางเป็นบ้าน บ(ไม่)ไซที่ชุม(ที่ดินของราชการบ้านเมือง)ไผ่ผู้ใด(ของผู้ใด) หากบ(ไม่)หื้อ(ให้)เป็นปายางกับการเมือง(ราชการ)แต่ก่อน ม้นหากมัก อยากรื้อหื้อ(ให้)ทานไว้ด้วยวัดวาอารามที่หนึ่งใดตั้งอัน หื้อ(ให้)ได้ไต่(สอบ)ถามท้าวพญาผู้กิน(ปกครอง)บ้านกินเมืองที่นั่นก่อน จึงหื้อ(ให้)ทานได้แล เหตุเพราะแผ่นดินทั้งมวลหากเป็นของท้าวพญามหากษัตริย์ตาย หรือไร่นาที่ดินใด ๆ เป็นที่ชุมบ้านเมือง(ที่ดินของราชการบ้านเมือง) ผู้นั้นผู้ใดซื้อ(หรือ)ขอด้วยท้าวพญาผู้เป็นเจ้าปัฐวิ(แผ่นดิน)แท้ ผู้นั้นได้หยาดน้ำ(กรวดน้ำ)หื้อ(ให้)ทาน (หรือ)ขายไปก็ดี ก็ควรดีขึ้น(มีสิทธิ์)แล บอ้น(มิเช่นนั้น)ไพร่บ้านไพร่เมืองเจ้าขุนนายจักอนุญาตหื้อ(ให้)บ(ไม่)ได้แล วัดอุ่ง(พวก)มีวิญญานก็ดี หาวิญญานบได้(ไม่ได้)ก็ดี ผู้ใดเป็นเจ้าวัดอุ่งจำพวกนั้น ขายหื้อ(ให้)ริด(ไม่ทราบความหมาย)ขาดเสียก็ดีหรือแลกเปลี่ยนกันก็ดี หื้อขึ้น(คืน)วัดอุ่งนั้นควรแล

เจ้าชุมไปถามผู้เยียนา เดินทางกลับบ้านมีอันตราย หากแล้ว

อันหนึ่ง เจ้าชุมไปถาม หรือว่าไปค้าชวดกาล หื้อผู้เยียนานั้นห้ามพื้นจร หรือบ่นอนหื้อผู้เยียนาไปส่ง หรือบ่นองเมื่อเกิดอันตรายในหนทางแล้ว บ่เป็นโทษไว้รู้ในมันผู้ไร่นา หรือว่าเขาจำพวกนั้นไปด้วยกันหลายคน ชันกันว่าจักเมื่อทวงได้ เขาว่าอย่าหื้อส่งเทอะว่าอัน หื้อผู้เยียนาบันหอกดาบแก่เขา เขาเมื่อเป็นอันตรายในหนทาง หากแล้ว บ่เป็นโทษแก่ผู้เขานาสั่งแล (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 84 หน้า 54)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง เจ้าชุม(ขุนนางผู้ได้รับนาจากราชการ)ไปถาม หรือว่าไปค้า(มีด)ชวดกาล (เลยเวลา/ผิดเวลา) หื้อ(ให้)ผู้เยียน(ทำ/เช่า)นา นั้น ห้ามพื้นจร(เจ้าชุมมิให้เดินทางในเวลากลางคืน) หรือบ่นอน(หากไม่นอน)หื้อ(ให้)ผู้เยียน(ทำ/เช่า)นา(เดินทาง)ไปส่ง(ให้ถึงบ้าน) หรือบ่(ไม่)ส่งเมื่อ(กลับ)เกิดอันตรายในหนทาง(ถือว่า)แล้ว บ่(ไม่)เป็นโทษไว้รู้ในมันผู้ไร่นา (แก่ผู้ทำ/เช่านา) หรือว่าเขา(เจ้านา)จำพวกนั้นไป(ถามค่านา)ด้วยกันหลายคน ชัน(อาสา)กันว่าจักเมื่อ(กลับบ้าน)ทวง(ให้)ได้ เขา(เจ้านา)ทั้งหลายกล่าว(ว่าอย่าหื้อ(ให้)ส่งเทอะว่าอัน หื้อ(ให้)ผู้เยียน(ทำ/เช่า)นาบัน(แบ่ง)หอกดาบ(ให้)แก่เขา(เจ้านา) เขา(เจ้านา)เมื่อ(กลับไป)เป็น(เกิด)อันตรายในหนทาง หากแล้ว(เป็นแล้ว/คนทำนาไม่เกี่ยว) บ่(ไม่)เป็นโทษแก่ผู้เขานาสั่ง(สักอย่าง)แล

ตีเครื่องหลากนาท่านเสีย

ผู้ใดตีเครื่องหลากนาท่านเสีย สัตว์สิ่งลงนากินข้าวเลี้ยงเท่าใด หื้อมันใช้เท่านั้น ฟุ่นสะหวาตีเครื่องนาท่านเสีย ใหม่ 110 เงิน ผิเชิญใจ 52 เงิน (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 72 หน้า 59-60)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดตีเครื่องหลากนา(หุ่นไล่กา)ท่านเสีย สัตว์สิ่งลงนากินข้าวเลี้ยง(หมด)เท่าใด หื้อ(ให้)มัน(ชด)ใช้เท่านั้น ฟุ่น(ส่วนมัน)สะหวา(อวดดี)ตี(ทำลาย)เครื่อง(หลาก)นาท่านเสีย ใหม่(ปรับ) 110 เงิน ผิ(หาก)เชิญใจ 52 เงิน

เลี้ยงวัวควาย หื้อลงข้าวกล้า

ผู้ใดเลี้ยงวัวควายหื้อลงข้าวกล้าท่าน ลงเมื่อจึงหว่าน หื้อเอาวัวควายนั้นไว้ แล้วหื้อเจ้าวัวควายหว่านกล้าแทนดังเก่า แล้วขึ้นวัวควาย ผิกินกล้าเมื่อแก่ตีปลูก หื้อเจ้าวัว

ควายหากกล้าแทน ผิสร้างไล่ลงกินกล้าท่าน หื้อแทนกล้าท่าน แล้วหื้อเจ้ากล้าตีปล่อย
เสีย ผิบหื้อตี หื้อใหม่พูน สะหวาสร้างไล่วัวควายลง(กิน)กล้าท่าน ใหม่ 52 เงิน (มัง
รายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 73 หน้า 60)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเลี้ยงวัวควาย หื้อ(ให้)ลง(กิน)ข้าวกล้าท่าน ลงเมื่อ(ยาม)จึงหวาน(ข้าว) หื้อ
(ให้)เอา(จับ)วัวควายนั่นไว้ แล้วหื้อ(ให้)เจ้าวัวควายหวานกล้าแทนดังเก่า แล้วขึ้น(คืน)วัว
ควาย ผิ(หาก)กิน(ข้าว)กล้าเมื่อ(ยาม)แก่ดี(ใช้)ปลูก(ได้) หื้อ(ให้)เจ้าวัวควายหา(ต้น)
กล้าแทน ผิ(หาก)สร้าง(แก่ง)ไล่(วัวควาย)ลงกินกล้าท่าน หื้อ(ให้)(ชดใช้)แทนกล้าท่าน
แล้วหื้อ(ให้)เจ้ากล้าตี(คนเลี้ยงวัวควาย)ปล่อยเสีย ผิ(หาก)บ(ไม่)หื้อ(ให้)ตี หื้อ(ให้)ใหม่
(ปรับ)พูน(ส่วน)สะหวา(อวดดี)สร้าง(แก่ง)ไล่วัวควายลง(กิน)กล้าท่าน ใหม่(ปรับ) 52
เงิน

วัวควายหลายตัว ไ่บ่แพ้ หลอนตกข้าวกล้า

ผิวัวควายหลายตัวไ่บ่แพ้ (ไม่ไหว) หลอนตกข้าวกล้าเท่าใด หื้อเจ้าวัวควายใช้
เท่านั้น อย่าต่ออย่าใหม่เทอะ ผิลงข้าวเมื่อจึงปลูก เสียต้นข้าวเท่าใด หื้อเจ้าวัวควายหา
เชื้อข้าวเยื้องนั้นปลูกแทน ผิเท่า(ข้าว)ท่าวบ่เสียต้นข้าว หื้อเจ้าวัวควายปกแปลงไว้ดังเก่า
ผิสร้างไล่ลงตกข้าวกล้าท่าน หื้อแทนข้าวกล้าท่าน แล้วตีปล่อยเสีย ผิบหื้อตี ใหม่ 52
เงิน (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 73 หน้า 60)

ภาษาไทยกลาง

ผิ(หาก)วัวควายหลายตัวไ่บ่แพ้ (ไม่ไหว) หลอน(หาก)ตก(ลงกิน)ข้าวกล้าเท่าใด
หื้อ(ให้)เจ้าวัวควาย(ชด)ใช้เท่านั้น อย่าต่อ(ว่า)อย่าใหม่(ปรับ)เทอะ ผิ(หาก)ลง(กิน)ข้าว
เมื่อ(ยาม)จึงปลูก เสียต้นข้าวเท่าใด หื้อ(ให้)เจ้าวัวควาย หาเชื้อ(พันธุ์)ข้าวเยื้อง(ชนิด)
นั้นปลูกแทน ผิเท่า(หาก)เพียงแต่(ข้าว)ท่าว(ล้ม)บ(ไม่)เสียต้นข้าว หื้อ(ให้)เจ้าวัวควาย
ปกแปลง(ยกต้นข้าวขึ้น)ไว้ดังเก่า ผิ(หาก)สร้าง(แก่ง)ไล่(วัวควาย)ลงตกข้าวกล้าท่าน
หื้อ(ให้)(ใช้)แทนข้าวกล้าท่าน แล้วตีปล่อยเสีย ผิ(หาก)บ(ไม่)หื้อ(ให้)ตี ใหม่ 52 เงิน

วัวควายกินข้าวท่านเมื่อข้าวแก่

วัวควายกินข้าวท่านเมื่อแก่ เสียเท่าใดใช้เท่านั้น ผิสร้างไล่เข้า(กิน) ข้าวท่านเสีย
เท่าใด หื้อใช้ 2 เท่า อย่าตี อย่าใหม่เทอะ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 73 /

น 60) วัวควายกินข้าวเฟ่าท่านเสีย หื้อใช้ 2 เท้า อันนี้สมมุติราชเจ้าตัดแต่งแล (มังราย
ศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 73 หน้า 61) อันพญามูลกันไตรเจ้าว่า วัวควายกิน
ข้าวนี้ ผิกินยามจักออก ถือกอข้าว 50 เบี้ย เมื่อเที่ยงตัน ถือกอ (ไบลานหน้า 73 หน้า
61) 100 เบี้ย เมื่อข้าวยังมาถือกอข้าว 250 เบี้ย เมื่อเป็นรวงถือกอข้าว 500 เบี้ย
แต่งจันนี้นั้นแล (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 74 หน้า 61)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายกินข้าวท่านเมื่อ(ข้าว)แก่ เสีย(หาย)เท่าใดใช้เท่านั้น ผิ(หาก)สร้าง
(แกลัง)ไล่(วัวควาย)เข้า(กิน)ข้าวท่านเสียเท่าใด หื้อ(ให้)(ชด)ใช้ 2 เท้า อย่าดี อย่าไหม
(ปรับ)เพอะ วัวควายกินข้าวเฟ่า(ฟอนข้าว)ท่านเสีย หื้อ(ให้)(ชด)ใช้ 2 เท้า อันนี้สมมุติ
ราชเจ้าตัดแต่งแล อันพญา มูลกันไตรเจ้าว่า วัวควายกินข้าวนี้ ผิ(หาก)กินยามจักออก
(รวง) ถือก(ตีราคา)กอข้าว 50 เบี้ย เมื่อเที่ยงตัน(ตันข้าวตั้งตรง) ถือกอ 100 เบี้ย
เมื่อข้าวยังมา(ตั้งท้อง)ถือกอข้าว 250 เบี้ย เมื่อเป็นรวงถือกอข้าว 500 เบี้ย แต่งจัน
นี้นั้นแล

วัวควายกินข้าว เข้าสวนก็ดี

อัน 1 วัวควายกินข้าว เข้าสวนก็ดี หื้อเขาเจ้าสวนผูกไว้ บอกแก่เจ้าวัวควายหื้อ
มาเอา ผิบมาเอา ตายเสียก็ดี อย่าว่าถาแก่เจ้าสวนเจ้านา ผิบว่าบ่บอกแก่เจ้าของ วัว
ควายตัวนั้นตาย เจ้าสวนเจ้านาใช้ของนั้นทั้งมวลแล เจ้าวัวควายใช้ค่าของปลูกของข้าอัน
นั้นเสีย ผิเจ้าสวนเจ้านาหากพันแพงตายที่นั้น หื้อเจ้าสวนเจ้านาใช้ค่าสัตว์ตัวนั้นทั้งมวล
ผิบตาย หื้อตามใจเจ้าวัวควาย ผิบเอาวัวควายดั่งเก่า หื้อแต่งค่าวัวควายนั้นหื้อเจ้าสวน
เจ้านาใช้ แล้วไว้ค่าวัวควายแก่เจ้าสวนเจ้านา ผิบว่าเจ้าวัวควายจักเอาวัวควายดั่งเก่า หื้อ
เจ้าสวนเจ้านายหื้อหาย (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 57 หน้า 47)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง วัวควายกินข้าว(ของท่าน) เข้าสวน(ของท่าน)ก็ดี หื้อ(ให้)เขาเจ้าสวนผูก
(วัวควาย)ไว้ (แล้ว)บอกแก่เจ้า(ของ)วัวควาย หื้อ(ให้)มาเอา(วัวควาย) ผิ(หาก)บ่(ไม่)มา
เอา(วัวควาย ฯ) ตายเสียก็ดี อย่าว่าถา(อย่าว่า)แก่เจ้าสวนเจ้านา ผิ(หาก)ว่า(เจ้านา/
เจ้าสวน)บ่(ไม่)บอกแก่เจ้าของ วัวควายตัวนั้นตาย เจ้าสวนเจ้านา(ต้องชด)ใช้(สิ่ง/วัว
ควาย)ของนั้นทั้งมวลแล (ส่วน)เจ้า(ของ)วัวควาย (ชด)ใช้ค่าของปลูกของข้า(ของเพอะ
ข้า)อันนั้นเสีย ผิ(หาก)เจ้าสวนเจ้านาหากพันแพง(วัวควาย)ตายที่นั้น หื้อ(ให้)เจ้าสวนเจ้า
นา(ชด)ใช้ค่าสัตว์ตัวนั้นทั้งมวล ผิบ(หากไม่)ตาย หื้อ(ให้)ตามใจเจ้าวัวควาย ผิบ(หาก

ไม่)เอาวัวควายดั่งเก่า หื้อแต่ง(คิด)คำวัวควายนั้นหื้อ(ให้)เจ้าสวนเจ้านาใช้ แล้วไว้คำวัวควายแก่เจ้าสวนเจ้านา ผิดว่าเจ้าวัวควายจักเอาวัวควายดั่งเก่า หื้อ(ให้)เจ้าสวนเจ้านายา(รักษา)หื้อ(ให้)หาย

เปิดไถ่หมุ่หมากินข้าว เข้าสวนท่าน

อัน 1 เปิดไถ่หมุ่หมากินข้าว เข้าสวนท่านก็ดี หื้อว่าแก่เจ้าของ หื้อมันผูกขังไว้ ว่า 2 ที่ 3 ที่ บ่ผูกขัง เจ้าข้าวเจ้าสวนได้ดีตาย หื้อเจ้าข้าวเจ้าสวนกินเก็ง 1 เจ้าของกินเก็ง 1 ผิดว่าหื้อเจ้าของผูกขังไว้ เจ้านาเจ้าสวนดีของเลี้ยงท่านตาย แล้วจึงบอกหื้อ เจ้านาเจ้าสวนใช้คำของนั้นทั้งมวล แล้วไว้สัตว์อันมันดีตายนั้นแก่มัน ผิดเจ้าสวนเจ้านาดีของท่านตายบ่บอก เอากินชะก้วย ถือว่ามันลัก หื้อใหม่ตามคลอง (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 58 หน้า 47-48)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง เปิดไถ่หมุ่หมากินข้าว (และ)เข้าสวนท่านก็ดี หื้อ(ให้)ว่า(กล่าว)แก่เจ้าของ หื้อ(ให้)มันผูกขัง(สัตว์)ไว้ ว่า(บอก) 2 ที่ 3 ที่ บ่(ไม่)ผูกขัง(ไม่)ขัง เจ้าข้าวเจ้าสวนได้ดี(สัตว์)ตาย หื้อ(ให้)เจ้าข้าวเจ้าสวนกิน(เนื้อ)เก็ง 1 (ครั้งหนึ่ง) เจ้าของ(สัตว์)ได้กิน(เนื้อ)เก็ง 1 (ครั้งหนึ่ง) ผิด(ไม่)ว่า(บอก)หื้อ(ให้)เจ้าของ(สัตว์)ผูกขังไว้ เจ้า(ของ)นาเจ้า(ของ)สวน ดีของ(สัตว์)เลี้ยง(ของ)ท่านตาย แล้วจึงบอกหื้อ(ให้) เจ้านาเจ้าสวน(ขอ)ใช้คำของ(สัตว์)นั้นทั้งมวล แล้วไว้(มอบ)สัตว์อันมันดีตายนั้นแก่มัน(เจ้านา/เจ้าสวน) ผิด(หาก)เจ้าสวนเจ้านาดี(สัตว์)ของท่านตายบ่(ไม่)บอก(เจ้าของสัตว์) เอา(เนื้อสัตว์)กินชะก้วย(กินหมด) ถือว่ามัน(เจ้านา/เจ้าสวน)ลัก หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ)ตามคลองจารีตกฎหมาย

ไพร่ไทสร้างบ้านสร้างเมืองไรนา

ไพร่ไทสร้างบ้านสร้างเมืองไรนาหื้อเป็นผู้นำบ้านเมืองตาย บ่ควรเอาสินจ้างเพื่ออันแล

(มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 35 หน้า 29)

ภาษาไทยกลาง

ไพร่ไทสร้างบ้านสร้างเมือง(ที่)ไร่(ที่)นา หื้อ(ให้)เป็นผู้นำบ้านเมืองตาย บ่(ไม่)ควรเอาสินจ้าง(ค่าจ้างจากบ้านเมือง)เพื่ออันแล

เยี่ยะนาท่าน หากการหาเหตุบได้ละเสีย

ผู้ใดเยี่ยะนาท่าน หากการหาเหตุบได้ละเสียรัง(ร้าง)พร่องก็ดี ละเสียเลี้ยงก็ดี บ่บอกแก่เจ้านา เมื่อเจ้านาไปถามค่า มันจึงว่ารัง ข้าละไว้ว่าอัน จำหื้อมันใช้ค่าทวงได้ เยี่ยะเอนาออกเทอะ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 75 หน้า 62)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยี่ยะ(ทำ)นาท่าน หากการหาเหตุ(สาเหตุ)บ(ไม่)ได้ละ(ทิ้ง)เสียรัง(ร้าง)พร่อง (บางส่วน)ก็ดี ละ(ทิ้ง)เสียเลี้ยง(ทั้งหมด)ก็ดี บ(ไม่)บอกแก่เจ้านา เมื่อเจ้านาไปถามค่า (นา) มันจึงว่ารัง (ร้าง) ข้าละ(ทิ้ง)ไว้ว่าอัน จำ(บังคับ)หื้อ(ให้)มัน(ชด)ใช้ค่าทวง(ให้)ได้ เยี่ยะ(ให้)เอนาออก(ถอน)เทอะ

ถางนาห่างรังเป็นป่าไม้ พอชวานปล้า

ผู้ใดถางนาห่างรังเป็นป่าไม้พอชวานปล้า 7 ปี เอาค่าเก็ง 1 3 ปี เอาค่าเก็งนั้น ล้ามันเอาคชปี เมื่อลุนเจ้านาจักเอาออก อย่าหื้อวาง หากพุนเป็นป่าเสียแล้ว ดั่งมันบ่ อุตส่าห์เผี้ยวถางออกเป็นนาดี ดั่งเจ้าชุมกับได้ค่าได้แล (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 75-76 หน้า 63)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดถางนาห่างรัง(ร้าง)เป็นป่าไม้พอชวานปล้า(โค่นต้นไม้) 7 ปี เอาค่าเก็ง(ครึ่ง) หนึ่ง 3 ปี เอาค่าเก็ง(อีกครั้งหนึ่ง)นั้น ล้า(ต่อจาก)นั้นเอาคช(ตามอัตรา)ช(ทุก)ปี เมื่อลุน (ภายหลัง)เจ้านาจักเอาออก(ถอน) อย่าหื้อวาง(อย่ายอม) หากพุน(ส่วนที่)เป็นป่าเสีย แล้ว ดั่ง(หาก)มันบ(ไม่)อุตส่าห์เผี้ยว(แล้ว)ถางออกเป็นนาดี ดั่งเจ้าชุมกับ(ไม่)ได้ค่า (นา)ได้แล

เยี่ยะนาด้วยน้ำเหมืองฝายหลก

ผิเยี่ยะนาด้วยเหมืองฝายหลกก็ดี ยากนักจึงได้เยี่ยะตาย 10 ปี หื้อค่าเก็ง 7 ปี หื้อเอาค่าเก็ง 4 ปี เอาค่าพร้อม ผิรังเป็นป่าแซมเล่านักหนา 7 ปี เอาค่าเก็ง 5 ปี เอาเก็ง 2 ปี เอาค่าเก็งนั้น ล้ามันเอาค่าคชปีแล ผิรังเป็นป่าใหญ่หญ้าหนานัก 2 ปี 5 ปี อย่าเอาค่า ล้ามันหื้อเอาพร้อมชปี อันนี้เจ้านาน้ำเหมือง (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 76 หน้า 63)

ภาษาไทยกลาง

ผิเยะ(ทำ)นาด้วย(น้ำ)เหมืองฝายหลุก(ระหัดวิดน้ำ)ก็ดี ยากนัก(มาก)จึง(กว่า)จะได้ เยะ(ทำ)ตาย 10 ปี หื้อ(เอา)ค่า(นา/ภาษี)เก็ง(ครึ่งหนึ่ง) 7 ปี หื้อ(ให้)เอาค่า(นา/ภาษี)เก็ง(อีกครั้งหนึ่ง) 4 ปี (ต่อมา)เอาค่า(นา)พร้อม(ตามอัตรา) ผิ(หาก)รัง(ร้าง)เป็นป่าแขม(ป่า)เลนักหนา 7 ปี เอาค่าเก็ง(ครึ่งหนึ่ง) 5 ปี เอาเก็ง(อีกครั้งหนึ่ง) 2 ปี (ต่อมา)เอาค่าเก็ง(ครึ่ง)นั้น ล้า(เกินกว่า)นั้นเอาค่าคง(ครบ)ซุ(ทุก)ปีแล ผิ(หาก)รัง(ร้าง)เป็นป่าใหญ่หนา(ทึบ)นัก 2 ปี 5 ปี อย่าเอาค่า(นา/ภาษี) ล้า(เกินกว่า)นั้นหื้อ(ให้)เอาพร้อมซุ(ทุก)ปี อันนี้จา(กล่าวถึง)นาหน้าเหมือง

เยะนาท่าน เมื่อก่อนข้าวหลวงหลาย

ผู้ใดเยะนาท่านเมื่อก่อนข้าวหลวงหลาย เมื่อลุนสิบหายเสียพร่องเยะรอด แต่งได้หื้อเยะ แต่นั้นเยะบได้ แต่ได้หื้อขึ้นแก่เจ้าชุม อย่าขวางนาท่านหื้อรัง คั้นขวางนาท่านไว้รังเสีย หื้อเจ้าชุมเอาค่าแก่มัน 2 เท่า (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 76 หน้า 63)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยะ(ทำ)นา(ของ)ท่าน เมื่อก่อนข้าวหลวงหลาย(มาก) เมื่อลุน(ภายหลัง)(ข้าว) จิบหายเสียพร่อง(บ้าง)เยะ(ทำ)รอด แต่งได้หื้อ(ให้)เยะ(ทำ) แต่นั้นเยะ(ทำ)บ(ไม่ได้) แต่ได้หื้อ(ให้)ขึ้น(คินนา)แก่เจ้าชุม(เจ้านา) อย่าขวาง(หวง)นาท่านหื้อ(ให้)รัง(ร้าง)คั้น(หาก)ขวาง(หวง)นาท่านไว้รัง(ร้าง)เสีย หื้อ(ให้)เจ้าชุมเอาค่า(นา)แก่มัน 2 เท่า

มักเป็นพยาธิ์บ่ขาดคิง ไปเยะนาบได้

ผู้ใดมักเป็นพยาธิ์บ่ขาดคิง ไปเยะนาบได้ก็ดี ได้เอาการเมืองนักบได้ เยะนาก็ดี เท่าหื้อผู้หญิงผู้ยาไปเยะ บ่ข้างบ่แพ้ ละนาเสียรังพร่องเจ้าชุมถามคานา อ้างว่า ข้าวปีดินนารังเสียพร่อง ขอย่อนค่า หื้อมันเยะดูย้อน 2 ปี 3 ปี ยังว่าสันเดียว หื้อถอนเสียอย่าหื้อมันเยะ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 77 หน้า 64)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดมักเป็นพยาธิ(ป่วย)บ่ขาดคิง(อยู่เสมอ) ไปเยียะ(ทำ)นาบ(ไม่)ได้ก็ดี ได้เอา
การเมือง(ทำงานที่ถูกเกณฑ์)นัก(มาก) บ(ไม่)ได้เยียะ(ทำ)นาก็ดี เท้าหื้อ(ให้)ผู้หญิงผู้ยา
ไปเยียะ(ทำ) บ่ช่างบ่แพ้(ทำไม่เป็น/ทำไม่ไหว) ละ(ทิ้ง)นาเสียรัง(ให้ร้าง)พร่อง เจ้าชุม
(เจ้านา)ถาม(เอา)ค่านา อ้างว่าข้าวปีดินนาร้าง(ร้าง)เสียพร่อง(บ้าง) ขอหย่อน(ลด)ค่า(นา)
หื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำ)ดูย้อน 2 ปี 3 ปี ยังว่าฉันเดียว(เหมือนเดิม) หื้อ(ให้)ถอน(นา)เสีย
อย่าหื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำ)

เยียะนาท่าน เจ้านามีการรีบร้อน

ผู้ใดเยียะนาท่าน ได้เยียะแล้ว เจ้านามีการรีบร้อน เยียะบได้บ่ทัน เจ้านาวานมัน
ช่วย มันบ่ช่วย อ้างว่าการมี เจ้าชุมมาถามก็รีบบ่ย่ำด้วยข้าวเหล้ามากพลู ค่านาก็
เท้าหื้อแลเทื่อแล่น้อย รู้ล่ายรู้เพี้ยนฉันนั้น อย่าหื้อมันเยียะเทอะ (มังรายศาสตร์ วัดไชย
สถาน ใบลานหน้า 76 หน้า 64)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยียะ(ทำ)นา(ของ)ท่าน ได้เยียะ(ทำ)แล้ว เจ้านามีการ(งาน)รีบร้อน(เร่งร้อน)
เยียะ(ทำ)บ(ไม่)ได้บ(ไม่)ทัน เจ้านาวานมัน(คนทำนา)ช่วย มันบ(ไม่)ช่วย อ้างว่าการ
(งานของมัน)มี เจ้าชุมมาถามก็บ(ไม่)รับ(ต้อนรับ)บ(ไม่)ยำ(ยำเกรง)ด้วย(การนำ)ข้าว
เหล้ามากพลู(มาต้อนรับ) ค่านาก็เท้าหื้อ(ให้)แลเทื่อแล่น้อย(ที่ละน้อย/ไม่จ่ายครั้งเดียว)
รู้ล่าย(โกหก)รู้เพี้ยน(พูดไม่จริง)ฉัน(ฉัน)นั้น อย่าหื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำ)เทอะ

เยียะนาท่านไร่น้อย ลดขอบนาเสีย

ผู้ใดเยียะนาท่านไร่น้อย มันลดขอบนาเสียหื้อเป็นไรใหญ่กว้าง เมื่อปลูกข้าวได้
กล้านัก เยียะซุปีก็ควากนาหื้อกว้างหื้อยาวไว้แก่เจ้าชุมหันแล แม่นซิดก็ซิดผู้ควาก บ่ซิด
แก่เจ้าชุม เหตุเจ้าชุมบ่อาณัติหื้อมันมันลดมันควาก ค่านาก็อย่าขึ้นแก่มัน หื้อหย่อนแก่
มัน เหตุมันมีคุณบ่กลัวตาย บ่กลัวซิด จึงลด(นา)จึงควากแล เมื่อมันบ่เยียะ ผู้อื่นเยียะ
ดังอัน เจ้าชุมเยียะขึ้นค่าตามอันควรเทอะ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 77
หน้า 63-64)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นาท่นไร่(น้อย(ขนาดเล็ก) ม่นลด(ทำให้เล็ก)ขอบนาเสีย หื้อ(ให้)เป็นไร่ใหญ่กว้าง (ไร่ หรือ แปลงนาที่ยกคันขึ้นเป็นคันนาโดยรอบ เพื่อให้น้ำไหลเข้านาสะดวก แต่แปลงมีขนาดไม่เท่ากัน. ล่านนาเรียกว่า ไร่เมือง ตรงข้ามกับคำว่า "ไร่" ปัจจุบันหมายถึงเนื้อที่ 400 ตารางวา ล่านนาเรียกว่า "ไร่ภาษี" สำหรับเสียภาษี) เมื่อปลูกข้าวได้(ข้าว)กล้านัก(มาก) เยยะ(ทำ)ซุ(ทุก)ปีก็ควาก(ขยาย)นาหื้อ(ให้)กว้างหื้อ(ให้)ยาวไว้แก่เจ้าชุม(เจ้านา)หั้น(นั้น)แล แม่น(หาก)ซิด(เป็นเสนียดจัญไร)ก็ซิด(ตกแก่)ผู้ควาก(ขยาย) บ่(ไม่)ซิด(เป็นเสนียด)แก่เจ้าชุม เหตุ(เนื่องจาก)เจ้าชุมบ่(ไม่)อาณัติหื้อ(ให้)ม่นลดม่นควาก(ขยาย) ค่านาก้อย่าขึ้น(เก็บเพิ่ม)แก่ม่น หื้อ(ให้)หย่อน(ลด)แก่ม่น เหตุ(เนื่องจาก)ม่น(คนทำนา)มีคุณ(ต่อเจ้านา) (เพราะว่า)บ่(ไม่)กลัวตายบ่(ไม่)กลัวซิด(เสนียดจัญไร) จึงลด(ขนาดไร่ในนา)จึงควาก(ขยาย)แล เมื่อม่นบ่(ไม่)เยยะ(ทำนาอีกต่อไป) ผู้อื่นเยยะ(ทำต่อ)ดังอัน เจ้าชุมเยยะ(ให้)ขึ้นค่า(นา)ตามอันควรเทอะ

เยยะนาท่นไร่กว้างยาวนัก ลดขอบนา

ผู้ใดเยยะนาท่นไร่กว้างยาวนัก ม่นพ้อยขึ้นแลไร่หื้อเป็น 2 ไร่ 3 ไร่ ได้ข้าวบ่เท่าเก่า เจ้าชุมถามเอาค่า ม่นว่าได้ข้าวน้อย ขอลงค่า เอาค่าตามเก่าอย่าผ่น คันบ่เยยะนานั้น ได้หื้อม่นลด (ใบลานหน้า 77 / น 64) ขอบนาผ่นนั้นเสียดังเก่าตวงดีเทอะ แม่นตาย ลูกเมียยัง ก็จำหื้อเขาลด ผิเขาหากำลังบ่ได้ หื้อหาหมูตัว 1 ตีนเต็มกำ เหล้า 3 ไหว ข้าวตอกดอกไม้ไปจ้างผู้อื่นลดเสีย อย่าหื้อเสียนาเจ้าชุม แม่นม่นมาขอเยยะนานั้นดังเก่า เจ้าชุมก็หื้อม่นเยยะดังเก่า นาอย่าขึ้น แม้ซิด ก็ซิดแก่ม่นผู้ขึ้นนานั้นแล (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 78 หน้า 64)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นาท่นไร่(แปลงนา)กว้างยาวนัก ม่นพ้อย(หาก)ขึ้น(กันทำเป็นคันนา)แลไร่(ไร่เมือง)หื้อ(ให้)เป็น 2 ไร่(เมือง) 3 ไร่(เมือง) ได้ข้าวบ่(ไม่)เท่าเก่า(เดิม) เจ้าชุม(เจ้านา)ถามเอาค่า (นา) ม่นว่าได้ข้าวน้อย ขอลง(ลด)ค่า(นา) (ให้)เอาค่า(นา)ตามเก่า(เดิม)อย่าผ่น(ลด) คัน(หาก)ชาวนาคนนั้น)บ่(ไม่)เยยะ(ทำ)นานั้น ได้หื้อ(ให้)ม่นลด(ขนาดของไร่ลงเท่าเดิม) ขอบนา(คันนา)ผ่นนั้นเสียดังเก่าตวงดีเทอะ แม่น(ม่นที่ทำนา)ตาย ลูกเมีย(ของม่น)ยัง(อยู่) ก็จำ(บอก/บังคับ)หื้อ(ให้)เขาลด(ขนาดไร่ลง) ผิเขาหากำลัง(แรงงาน)บ่(ไม่)ได้ หื้อ(ให้)หาหมูตัว 1 (ขนาด)ตีนเต็มกำ(มี) เหล้า 3 ไหว(ขวด) ข้าวตอกดอกไม้ไปจ้างผู้อื่นลด(ลดขนาดไร่เมืองลง)เสีย อย่าหื้อ(ให้)เสีย(ที่)นาเจ้าชุม

แม่มนมาขอเยยะ(ทำ)นานันดังเก่า เจ้าชุมก็หื้อ(ให้)มันเยยะ(ทำ)ดังเก่า นಾಯ่าขึ้น(คืน) แม้ซิด(เป็นเสนียดจัญไร) ก็ซิด(เป็นเสนียดจัญไร)แก่มันผู้ขึ้น(กัน)นานันแล

เยยะนาทาน ละนาเสียหื้อรัง

ผู้ใดเยยะนาทาน มีเหตุอันใดอันหนึ่ง ก็ดี ละนาเสียหื้อรังทั้งมวล เมื่อลุนข้าวเรือเกิดในฝูงนั้น ได้ข้าวแดน 10 หาบ เมื่อบน หื้อผ่าเป็น 3 ส่วน หื้อเจ้านาส่วน 1 บอ้น หื้อผ่าเป็น 5 ส่วน หื้อเจ้านา 1 ส่วน ถ้าน้อยกว่า 10 หาบ หื้อมันรักษายาเจ้านาตามอันควรเทอะ เหตุมันยังกินข้าวในนาทานตาย (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 78 หน้า 64-65)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยยะ(ทำ)นาทาน มีเหตุอันใดอันหนึ่ง ก็ดี ละ(ทิ้ง)นาเสียหื้อ(ให้)รัง(ร้าง)ทั้งมวล เมื่อลุน(ภายหลัง)ข้าวเรือ(ข้าวเปลือกที่ตกอยู่ในนา แล้วออกขึ้นจนออกรวง/ข้าวรวงเรือ)เกิดในฝูง(นา)นั้น (หาก)ได้ข้าวแดน(ตั้งแต่) 10 หาบ เมื่อบน(ขึ้นบน) หื้อ(ให้)ผ่า(แบ่ง)เป็น 3 ส่วน หื้อ(ให้)เจ้านาส่วน 1 บอ้น(มิเช่นนั้น)หื้อ(ให้)ผ่า(แบ่ง)เป็น 5 ส่วน หื้อ(ให้)เจ้านา 1 ส่วน ถ้า(ได้ข้าว)น้อยกว่า 10 หาบ หื้อ(ให้)มันรักษายา(มอบข้าวเรือให้เจ้านาตามที่มันรักและยำเกรง) เจ้านาตามอันควรเทอะ เหตุ(เพราะ)มันยังกินข้าวในนาทานตาย

หามาเยยะบ่ได้ เท้าไปย่ำปลูกข้าวยังข้างเหมือง

ผู้ใดหามาเยยะบ่ได้ กำลังมันกับมี มันเท้าไปย่ำเยยะ ย่ำปลูกข้าวยังข้างเหมืองข้างนาภายนอกก็ดี มิเคล้านานันเยยะด้วยเหมืองฝาย หื้อมันช่วยแต่งแปลงตามกำลัง มิมันบ่ช่วยแปลง เคล้านานันมีเท้าใด ผ่าเป็น 7 ส่วน หื้อมันช่วยส่วน 1 มิบอ้นผ่าเป็น 9 พุน หื้อมันช่วย พุน 1 เหตุมันยังกินย่อนนาทานตาย อันนี้จ่าอันได้ข้าวแดน 5 หาบ เมื่อบน มิได้น้อยกว่า 5 หาบ หื้อมัน ช่วยของฝายตามกำลัง อย่าบักขนาดแก่มัน มิบ่ช่วยอย่าหื้อมันเยยะสักเทื่อ มิ เคล้านานัน (ใบลานหน้า 78 / หน้า 65) เยยะด้วยน้ำ ฟาน้ำฝนดังอัน อย่าหื้อว่าถาแก่มันเทอะ มิยังเยยะนาข้าวผ่า หื้อผู้เคล้านาแก้ค่าทั้งมวล เชื้อข้าวผู้ใดเท้าใด หื้อเอาก่อน แล้วเยยะปันกันตามอันจាកันเทอะ (มังรายศาสตร์ วัดไชยสถาน ใบลานหน้า 79 หน้า 65)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดหานาเยยะ(ทำ)บ(ไม่)ได้ กำลัง(แรงงานบุกเบิก)มันก็บ(ไม่)มี มันเท่าไปย่ำเยยะย่ำปลูก(ปลูก)ข้าวยังข้างเหมืองข้างนาภายนอก(คันนา)ก็ดี ผิ(หาก)เคล้านา(เดิมนาบริเวณ)นั้นเยยะ(ทำนา)ด้วย(น้ำ)เหมืองฝาย หื้อ(ให้)มัน(ผู้ย่ำเยยะ)ช่วยแต่งแปลง(ตี/ซ่อมเหมืองฝาย)ตามกำลัง ผิ(หาก)มันบ(ไม่)ช่วยแปลง(ตี/ซ่อมฝาย) เคล้านา(นาทั้งหมด)นั้นมีเท่าใด (ให้)ผ่า(แบ่ง)เป็น 7 ส่วน หื้อ(ให้)มันช่วยส่วน 1 ผิบอัน(มีเช่นนั้น)ผ่า(แบ่ง)เป็น 9 พุ่น หื้อ(ให้)มันช่วย พุ่น 1 เหตุ(เพราะ)มันยัง(ได้)กิน(ข้าว)ย่อน(เพราะ)นา(ของ)ท่านตาย อันนี้จา(กล่าวถึงกรณี)อันได้ข้าวแดน(ตั้งแต่) 5 หาบเมื่อบน(ขึ้นไป)ผิ(หาก)ได้น้อยกว่า 5 หาบ หื้อ(ให้)มันช่วยของฝาก(ของกำนัล)ตามกำลัง อย่าบักขนาด(กำหนดตายตัว)แก่มัน ผิ(หาก)บ(ไม่)ช่วย อย่าหื้อ(ให้)มันเยยะ(ทำ)สักเทื่อ(อีกต่อไป) ผิ(หาก)เคล้านา(ทั้งหมด)นั้น (โบราณหน้า 78 หน้า 65) เยยะ(ทำ)ด้วยน้ำฟ้าน้ำฝนตั้งอัน อย่าหื้อ(ให้)ว่าฤาแก่มันเทอะ ผิ(หาก)ยังเยยะ(ทำ)นาข้าวผ่า(แบ่ง)ข้าวคนละครึ่ง) หื้อ(ให้)ผู้เคล้านา(นาบนฝั่งเหมืองฝายทั้งหมด)แก้ค่าทั้งมวล เชื้อ(พันธุ์)ข้าวผู้ใดเท่าใด หื้อ(ให้)เอาก่อน แล้วเยยะ(ให้)ปัน(แบ่ง)กันตามอันจา(ตกลง)กันเทอะ

นาท่างฟ้าท่างฝน นาน้ำเหมืองฝาย

อัน 1 เจ้าขุนกิติ ผู้ใดกิติเยะนาท่างฟ้าท่างฝนกิติ นาน้ำเหมืองฝายกิติ เยยะบชิบข้างกิติ เยยะบรอดละนาเสียรังพร่องกิติ มันว่าข้าวบดี ขอหย่อนค่าลง หื้อปลงพอ 3 ปี มันยังว่าสันเดียว ค่านาอย่าหย่อนอย่าลง นาก็อย่าหื้อมันเยยะเทอะ (มังรายศาสตร์ วิทยสถาน โบราณหน้าหน้า 79 หน้า 65)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง เจ้าขุนกิติผู้ใดกิติเยะ(ทำ)นาท่างฟ้าท่างฝน(นาอาศัยน้ำฝน)กิติ นา(ใช้)น้ำ(จาก)เหมืองฝายกิติ เยยะบชิบข้าง(ทำนาไม่เป็น)กิติ เยยะ(ทำ)บ(ไม่)รอดละ(ทิ้ง)นาเสียรัง(ร้าง)พร่อง(บ้าง)กิติ มันว่า(ได้)ข้าวบ(ไม่)ดี ขอหย่อน(ลด)ค่า(นา)ลง หื้อ(ให้)ปลง(ยอมลด)พอ 3 ปี มันยังว่าอันเดียว ค่านาอย่าหย่อนอย่าลง นาก็อย่าหื้อ(ให้)มันเยยะ(ทำ)เทอะ

ทำนาทำนากินน้ำพ่าน้ำฝน ถานาขุมมีฉันนี้

อัน 1 จาเจ้าขุนกิติ หรือผู้ 1 ผู้ใดกิติ เยียะนาทำนากินน้ำพ่าน้ำฝน หรือนากินน้ำเหมืองฝายกิติ เยียะบชิบข้างกิติ หรือเยียะบตลอดจะเสียรังเรือพร่องกิติ มั่นว่าข้าวปดี ขอลดหย่อนค่าลง หื้อปงพอได้แต่ 3 ปี หรือมันยังว่าฉันเดียว ค่านาอย่าหย่อนอย่าลง นาก็อย่าหื้อมันเยียะต่อไป (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 81 หน้า 53)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง จา(กล่าวด้วย)เจ้าขุนกิติ หรือผู้หนึ่งผู้ใดกิติเยียะ(ทำ)นาทำนากินน้ำพ่าน้ำฝน(นาพ่าน้ำฝน) หรือนากินน้ำเหมืองฝาย(นาเหมืองฝาย)กิติ เยียะ(ทำ)บชิบข้าง(ทำนาไม่เป็น)กิติ หรือเยียะบตลอด(ทำนาไม่ตลอด)(นา)จะเสียรังเรือ(ร้าง)พร่อง(บ้าง)กิติ มั่นว่าข้าวปดี(ได้ผลไม่ดี) ขอลดหย่อนค่า(นา)ลง หื้อปง(ตกลง)พอได้แต่ 3 ปี หรือมันยังว่าฉัน(ฉัน)เดียว ค่านาอย่าหย่อนอย่าลง นาก็อย่าหื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำ)ต่อไป

ลักษณะวัวควายกินข้าวแรก

ลักษณะวัวควายกินข้าวแรกฉันนี้ ผิกินข้าวแรก ผิกินข้าวแรก หื้อเจ้าวัวควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 2 เหล่ม หื้อเจ้านา ผิบไซ้แรก ผิเมื่อปลูก ปลูกแก่แท้ วัวควายกินข้าวแรก ท่านเจ้าวัวควายบไปจาเจ้าข้าว ฟุ่นสะหาว ใช้ 110000 เบี้ย ผิบไซ้ข้าวแรก เสียเท่าใด หื้อใช้เท่านั้น ตาม มูลตันไตรงว่า วัวควายกินข้าวอย่าข้าวเสียที่แรกว่ายามข้าวยังน้อย ถึงปลูก ถือต้นข้าว 50 เบี้ย กินเมื่อปานกลาง ถือต้นข้าว 200 เบี้ย กินข้าวเมื่อเป็นรวง ถือต้นข้าว 400 เบี้ย กินเมื่อข้าวมาน เสียเท่าใดใช้เท่านั้น ผิเข้าสวนเสียของปลูกเท่าใด หื้อแทนเท่านั้น (มังรายศาสตร์วัดไชยสถาน ไบลานหน้า 56-57 หน้า 46-47)

ภาษาไทยกลาง

ลักษณะวัวควายกินข้าวแรก(ข้าวที่ทำพิธีแรกนา)ฉันนี้ หื้อ(ให้)เจ้า(ของ)วัวควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 2 เล่ม หื้อ(ให้)เจ้านา(เช่นไหว้เสื่อนา/ผินา) ผิ(หาก)บไซ้(ไม่ไซ้)(ข้าว)แรก ผิ(หาก)ว่าเป็นข้าว)เมื่อ(ได้)ปลูก ปลูกแก่แท้(ข้าวแก่แล้ว) วัวควายกินข้าวแรก ท่านเจ้าวัวควายบ(ไม่)ไปจา(เจรจา/บอกกล่าว)เจ้าข้าว ฟุ่น(ส่วนที่มัน)สะหาว(อวดดี)(ให้ชด)ใช้ 110,000 เบี้ย ผิบไซ้(หากไม่ไซ้)ข้าวแรก (ข้าวในนา)เสีย(หาย)เท่าใด หื้อ(ให้ชด)ใช้เท่านั้น ตาม(คัมภีร์เรื่อง)มูลตันไตรงว่า(ไว้) วัวควายกินข้าวอย่าข้าวเสียที่แรกว่ายามข้าวยังน้อย(ต้นเล็ก)หรือปลูกแล้ว ถือ(ตีราคา)ต้นข้าว(ต้นละ) 50 เบี้ย (วัวควาย)กิน(ข้าว)เมื่อ(ข้าวกำลัง)ปานกลาง ถือ(ตีราคา)ต้นข้าว(ต้นละ) 200 เบี้ย (วัวควาย)กินข้าวเมื่อ(ข้าว)เป็นรวง ถือ(ตีราคา)ต้นข้าว(ต้นละ) 400 เบี้ย (วัวควาย)กิน(ข้าว)เมื่อข้าวมาน

(ตั้งท้อง) (ข้าว)เสีย(หาย)เท่าใด(ขาด)ใช้เท่านั้น ผิ(หากวัวควาย)เข้าสวน เสียของปลูก
เท่าใด หื้อ(ให้)แทนเท่านั้น

วัวควายกินข้าวแรกตามมูลคันไถแรก

อัน 1 ลักษณะวัวควายกินข้าวแรกมีดังนี้ หื้อเจ้าวัวควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 4 เล่ม
หื้อแก่เจ้าของนา ฤาปใช้ข้าวแรก ฤาเมื่อปลูกอยู่แก่แท้ วัวควายกินข้าวแรกท่าน เจ้าวัว
ควายบไปจาเจ้าข้าว ฟุ่นสะหาว หื้อใช้แทน 1 แสน เบี้ย ฤาปใช้ที่แรกเสียเท่าใด หื้อใช้แต่
เท่านั้นตามมูลคันไถว่า วัวควายกินข้าวอย่าข้าวเสียที่แรกว่า ยามข้าวยังน้อยจึงปลูกถือ
ต้นข้าว 50 เบี้ย กินเมื่อปานกลางถือต้นข้าว 200 เบี้ย ถ้ากินข้าวเมื่อกำลังขึ้นเป็นรวงถือ
ต้นข้าว 400 เบี้ย กินเมื่อข้าวมาน เสียเท่าใดหื้อใช้แทนเท่านั้น (มังรายศาสตร์นอตอง
หน้า 40)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ลักษณะวัวควายกินข้าวแรก(ข้าวกล้าที่ชาวนาหว่านไว้ในแปลงเพื่อทำพิธี
แรกนา) มีดังนี้ หื้อเจ้าวัวควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 4 เล่ม หื้อแก่เจ้าของนา ฤาปใช้(ค่า)ข้าว
แรก(ข้าวกล้าใช้ในพิธีแรกนา) ฤาเมื่อปลูกอยู่แก่แท้ วัวควายกินข้าวแรก(ข้าวกล้าใช้ในพิธี
แรกนา)ท่าน เจ้าวัวควายบไปจา(เจรจา)เจ้า(ของ)ข้าว ฟุ่นสะหาว(แต่อดดี) หื้อใช้แทน
(ค่าข้าว) 1 แสน เบี้ย ฤาปใช้ที่แรกเสียเท่าใด หื้อใช้แต่เท่านั้นตามมูลคันไถว่า วัวควาย
กินข้าว อย่าข้าวเสียที่แรกว่ายามข้าวยังน้อย(อ่อน)จึงปลูกถือต้นข้าว 50 เบี้ย กินเมื่อ(ข้าว
กำลัง)ปานกลางถือต้นข้าว 200 เบี้ย ถ้ากินข้าวเมื่อกำลังขึ้นเป็นรวงถือต้นข้าว 400 เบี้ย
กินเมื่อข้าวมาน(ตั้งท้อง) เสียเท่าใดหื้อใช้แทนเท่านั้น

วัวควายกินข้าวแรก

วัวควายกินข้าวแรกไร่นาก็ดี หื้อใหม่กอหมื่นเบี้ยปลายพัน ผิว่าโอยขอแก่กัน หื้อ
แปลง ขวัญข้าวเทอะ หื้อเจ้าข้าวเอาไก่หื้อแก่เจ้าวัวควายคู่ 1 เทอะ ผิว่าเจ้าวัวควายหาก
ตาย หื้อใหม่เจ้าข้าว 110 เงิน แม่เจ้าวัวควายบหื้อ เจ้าข้าวตายหื้อใหม่เจ้าวัวควาย
330 เงิน (มังรายธรรมศาสตร์ สมุดหน้า 6 หน้า 92)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายกินข้าวแรก(ข้าวที่ทำพิธีแรกนา)(ใน)ไร่(ใน)นาก็ดี หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ)กอ
(ข้าวกละ) หมื่นเบี้ยปลายพัน(1100) ผิ(หาก)ว่าโอยขอ(ร้องขอ)แก่กัน หื้อ(ให้)แปลง
(ทำพิธี)ขวัญข้าวเทอะ หื้อ(ให้)เจ้า(ของ)ข้าวเอาไก่หื้อ(ให้)แก่เจ้าวัวควาย คู่ 1 เทอะ ผิ

(หาก)ว่าเจ้าวัวควายหากตาย(เนื่องจากผีไร้ผิวนาโกรธลงโทษ) หื้อ(ให้)ไหม(ปรับ)เจ้าข้าว 110 เงิน แม่น(หาก)เจ้าวัวควายบ่(ไม่)หื้อ(ให้)ไก่อ เจ้าข้าวตาย(เพราะผีไร้ผิวนาโกรธลงโทษ) หื้อ(ให้)ไหม(ปรับ)เจ้าวัวควาย 330 เงิน

ควายกินข้าวแรก

ควายกินข้าวแรกหื้อเจ้าควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 2 เล่ม หื้อแก่เจ้าของข้าวเทอะ บ่ใช้ข้าวแรกหื้อปลุกแทน (ควาย)กินเมื่อกมมานเป็นรวง เสียเท่าใด หื้อใช้เท่านั้น (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 19)

ภาษาไทยกลาง

ควายกินข้าวแรก(ข้าวที่จะทำพิธีแรกนา) หื้อ(ให้)เจ้า(ของ)ควายหาไก่ 2 ตัว เทียน 2 เล่ม หื้อ(ให้)แก่เจ้าของข้าวเทอะ บ่(ไม่)(ชด)ใช้ข้าวแรก หื้อ(ให้)ปลุก(ข้าว)แทน (ควาย)กินเมื่อกมมาน(ข้าวตั้งท้อง)เป็นรวง เสีย(หาย)เท่าใด หื้อ(ให้)(ชด)ใช้เท่านั้น

วัวควายกินข้าว เข้าสวนท่าน

วัวควายกินข้าว เข้าสวนท่าน หื้อผูกไว้ บ่อัน ขั้บมารอดเจ้าของ บอก(เจ้าของ)ไปเอา บ่มาเอา ตายอย่าว่าฤา ผิบบอกเจ้าของ (ควาย)ตาย หื้อใช้ค่าทั้งมวล หื้อเจ้าควายเอาค่าของเสียนั้นเทอะ เจ้านาเจ้าสวนแพงตาย หื้อใช้ค่าทั้งมวล บ่ตายหื้อถามเจ้าวัวเจ้าควาย บ่เอา หื้อเจ้านาใช้ค่า หื้อควายเจ้านา พุ่นเครื่องพุ่นเสียหื้อเจ้าวัวควายใช้ค่า เจ้าวัวควายจักเอา หื้อเจ้านาช่วยยาหื้อหาย (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 20)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายกินข้าว(ของท่าน) เข้าสวน(ของ)ท่าน หื้อ(ให้)เจ้า(ของ)ผูกไว้ บ่อัน(มิเช่นนั้น) ขั้บ(ไล่วัวควาย)มารอด(ถึง)เจ้าของ บอก(เจ้าของ)ไปเอา(วัวควาย) (เจ้าของ)บ่(ไม่)มาเอา (วัวควาย)ตายอย่าว่าฤา(อย่าว่าแก่กัน) ผิ(หาก)บ่(ไม่)บอกเจ้าของ (วัวควาย)ตาย หื้อ(ให้)(ชด)ใช้ค่า(วัวควาย)ทั้งมวล หื้อ(ให้)เจ้าควายเอาค่าของเสีย(หาย)นั้นเทอะ เจ้านาเจ้าสวนแพง(วัวควาย)ตาย หื้อใช้(ให้ชดใช้)ค่าทั้งมวล (วัวควาย)บ่(ไม่)ตาย หื้อ(ให้)ถามเจ้าวัวเจ้าควาย(ว่าจะเอาเนื้อวัวควายหรือไม่) (เจ้าของวัวควาย)บ่(ไม่)เอา(เนื้อ) หื้อ(ให้)เจ้านา(ชด)ใช้ค่าควายเจ้านา พุ่นเครื่อง(ในสวน)พุ่นเสีย(หาย)หื้อ(ให้)เจ้าวัวควาย

ใช้ค่า(ชดใช้ค่า) (ถ้าวัวควายไม่ตายแต่บาดเจ็บ) เจ้าวัวควายจัก(จะ)เอา(วัวควาย) หื้อ
(ให้)เจ้านาช่วยยา(รักษา)หื้อ(ให้)หาย

เปิดไถ่หมูหมากินข้าว เข้าสวนท่าน

เปิดไถ่หมูหมากินข้าว เข้าสวนท่าน บอกหื้อผูกขัง ว่า 2 ที่ 3 ที่ บ่รักษา เจ้านา
เจ้าสวนตีตาย กินขึ้นคนเก็งอย่าว่าดา บ่ว่าหื้อขัง บ่บอก ดีของท่านตาย ใช้ค่าทั้งมวล
สัตว์ตัวตาย เจ้านาเจ้าสวนตีตาย บ่แจ้งเจ้าของ เอา(เนื้อ)มากิน ถือมันลัก ใหม่ตาม
คลองลักเทอะ (มังรายศาสตร์ วัฒนธรรมเงินทอง หน้า 20)

ภาษาไทยกลาง

เปิดไถ่หมูหมากินข้าว(ในนาของท่าน) เข้า(ไป)ในสวน(ของ)ท่าน บอก(เจ้าของ)
หื้อ(ให้)ผูกขัง ว่า(บอก) 2 ที่ 3 ที่ บ่(ไม่)รักษา(ผูกหรือขังสัตว์) เจ้า(ของ)นาเจ้า(ของ)
สวนตี(สัตว์)ตาย (ให้)กินขึ้น(เนื้อ)คนเก็ง(คนละครึ่ง) อย่าว่าดา(อย่าว่าแก่กัน) บ่ว่าบ่
บอก(หากไม่บอก)หื้อ(ให้)ขัง (เจ้านา)ดี(สัตว์)ของท่านตาย (ให้เจ้านา)(ชด)ใช้ค่าทั้งมวล
(แก่)สัตว์ตัว(ที่)ตาย เจ้านาเจ้าสวนตี(สัตว์)ตาย บ่(ไม่)แจ้งเจ้าของ เอา(เนื้อ)มากิน ถือ
มัน(เจ้านาเจ้าสวน)ลัก ใหม่(ปรับ)ตามคลอง(กฎหมาย)ลัก(ทรัพย์)เทอะ

วัวควายกินข้าวเมื่อปลูกใหม่

วัวควายกินข้าวเมื่อปลูกใหม่ ก็หื้อเจ้าวัวควายหากล้ามาปลูกแทนเทอะ คันบ่มี
คนเลี้ยงหื้อใหม่กอ 51 เบี้ย คันมีคนเลี้ยงหื้อใหม่กอ 110 เบี้ย จายามจึงปลูกแล ผิดว่า
กินเมื่อข้าวเป็นสาวเลี้ยงต้นแล้ว หื้อใหม่ กอ 100 เบี้ย คันมีคนเลี้ยงใหม่กอ 200 เบี้ย
ยามข้าวมาบ่มีคนเลี้ยงใหม่กอ 300 เบี้ย คันมีคนเลี้ยง หื้อใหม่ 9 เท่า ชูอันเทอะ (มัง
รายธรรมศาสตร์ สมุดหน้า 6 หน้า 92)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายกินข้าว(ในนา)เมื่อปลูกใหม่ ก็หื้อ(ให้)เจ้าวัวควายหา(ข้าว)กล้ามาปลูก
แทนเทอะ คัน(หาก)บ่(ไม่)มีคนเลี้ยง(วัวควาย)หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ)กอ(ละ) 51 เบี้ย คัน
(หาก)มีคนเลี้ยง(วัวควาย) หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ)กอ(ละ) 110 เบี้ย จา(กล่าว)ยามจึง(จะ)
ปลูก(ข้าว)แล ผิด(หาก)ว่า(วัวควาย)กินเมื่อข้าวเป็นสาว(กำลังงาม)เลี้ยงต้นแล้ว หื้อ(ให้)
ใหม่(ปรับ) กอ(ละ) 100 เบี้ย คัน(หาก)มีคนเลี้ยงใหม่(ปรับ)กอ(ละ) 200 เบี้ย ยามข้าว

มาน(ตั้งท้อง) บ่(ไม่)มีคนเลี้ยง(วัวควาย)ใหม่(ปรับ)กอละ) 300 เบี้ย คั้น(หาก)มีคนเลี้ยง หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 9 เท้า ชู(ทุก)อันเทอะ

ควายนอนเทิกนาและตากล้า

วัวควายนอนเทิกนาแลตากล้าก็ดี หื้อหมูไก่อ่ตามภายหลังนั้นชูอันเทอะ (มังรายธรรมศาสตร์ สมุดหน้า 6 หน้า 92)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายนอนเทิกนา(พื้นที่เตรียมปลูกข้าว)แลตากล้า(พื้นที่หว่านกล้า)ก็ดี หื้อ(ให้)หมู ไก่อ่(เพื่อเช่นให่วัวฝึน/ทำขวัญข้าว)ตามภายหลังนั้นชู(ทุก)อันเทอะ

วัวควายเกลือกดันข้าวเสีย

ประการ 1 วัวควายเกลือกดันข้าวเสีย บ่กิน เสียเท่าใดหื้อใช้เท่านั้น อย่าใหม่ กอข้าว 50 เบี้ย (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 19)

ภาษาไทยกลาง

ประการ 1 วัวควาย(ของผู้ใด)เกลือก(กลิ้งทับ)ดันข้าว(ของท่าน)เสีย(หาย) (วัวควาย)บ่(ไม่)ได้กิน(ข้าว) (ข้าวที่ควายเกลือก)เสีย(หาย)เท่าใด หื้อ(ให้)(ชด)ใช้เท่านั้น อย่าใหม่(ปรับ) กอข้าว(ดีราคา)กอละ) 50 เบี้ย

หมูกินข้าวท่าน

บุคคลผู้ใดเยาะไร่ทำนาไถลบ้านท่านประมาณ 50 วา หรือ 100 วา ก็ดี หมูไก่อ่กินข้าวเสีย เสียแต่เท่าใดหื้อใช้แต่เท่านั้น แล้วว่าบอกหื้อเจ้าของหมูแลไก่อ่ชิงไว้รักษาหื้อดี หรือป่รักษาข้งไว้ดี ยังลงกินข้าวอีกเล่า หื้อเจ้าของนาฆ่าหมูกินเสีย พุน่ส่วนข้าวอันหมูกินนั้นอย่าว่าถา เพราะตัวกินขึ้นหมูเพิ่นแล้ว หากเจ้าของนาป่ว่าหื้อชิงรักษาหมูพ้อยหลอนฆ่าหมูเพิ่นกิน หื้อมันใช้แทนสุกรเพิ่น 3 ตัว ตามค่านั้น ถาเจ้าของไร่นาว่าหื้อเจ้าหมูข้ง ยังพ้อยบ่ข้ง ยังลงกินข้าวแถมเล่า เจ้าของข้าวต้องจำเป็นฆ่าหมูเสียแล้ว หื้อบอกแก่เจ้าของหมูหื้อรู้ คั้นแลเจ้าหมูเอา(เนื้อ)ไปกิน หื้อเจ้าของหมูใช้ข้าวที่หมูมันไปกินนั้นแล 3 เท้า หรือว่านาไถลบ้าน 500 วา หรือ 1000 วาก็ดี หมูหากไปกินข้าวอย่าได้ว่าถา อย่าบอกหื้อเจ้าของหมูข้ง ส่วนข้าวที่อันหมูกัดกินนั้น ก็อย่าว่าหื้อใช้ หื้อเจ้าของนาฆ่าหมูนั้นกิน เจ้าของหมูก็อย่าว่าถาหื้อเจ้าของนา เหตุเพราะว่าเสมอว่าเป็นหมูสัตว์แล้วแล (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 94 หน้า 60-61)

ภาษาไทยกลาง

บุคคลผู้ใดเยาะ(ทำ)ไร่นาใกล้บ้าน(ของ)ท่าน ประมาณ 50 วา หรือ 100 วา กิติ หมูไ่กินข้าว(ของท่าน) เสีย(ข้าว)แต่เท่าใด หื้อ(ให้)(ชด)ใช้แต่เท่านั้น แล้วว่าบอก หื้อ(ให้)เจ้าของหมูแลซัง(หมู)ไว้รักษาหื้อ(ให้)ดี หรือบ(ไม่)รักษาซังไว้ดี (หมู)ยังลงกิน ข้าวอีกเล่า หื้อ(ให้)เจ้าของนาฆ่าหมูกินเสีย ฟันส่วนข้าวอันหมูกินนั้น อย่าว่าดา(อย่าว่า แก่กัน) เพราะตัว(เจ้าของนา)กินขึ้น(เนื้อ)หมูเพิ่น(ของท่าน)แล้ว หาก(ถ้า)เจ้าของนาบ(ไม่)ว่าหื้อ(ให้)เจ้าของหมูซังรักษา หมูพ้อย(หาก)หลอน(แอบ)ฆ่าหมูเพิ่น(ของท่าน)กิน หื้อ(ให้)เจ้าของนามัน(ชด)ใช้แทนสุกรเพิ่น(ของท่าน) 3 ตัว ตามค่า(ราคา)นั้น ฎา(หรือ) เจ้าของไร่นาว่า(บอก)หื้อ(ให้)เจ้าหมูซัง(หมู) (เจ้าของหมู)ยังพ้อยบ(ไม่)ซัง(หมู) (หมู)ยัง ลงกินข้าวแถมเล่า(อีกเล่า) เจ้าของข้าวต้องจำเป็นฆ่าหมูเสียแล้ว หื้อ(ให้)บอกแก่เจ้า ของหมูหื้อ(ให้)รู้ คั้น(หาก)แลเจ้าหมูเอา(เนื้อ)ไปกิน ..หื้อ(ให้)เจ้าของหมู(ชด)ใช้ข้าวที่ หมูมันไปกินนั้นแล 3 เท่า หรือว่า(ที่)นาใกล้บ้าน 500 วา หรือ 1000 วากิติ หมูหาก ไปกินข้าว อย่าได้ว่าดา(อย่าว่าแก่กัน) อย่าบอกหื้อเจ้าของหมูซัง ส่วนข้าวที่อันหมูกัด กินนั้น ก็อย่าว่าหื้อ(ให้)(ชด)ใช้ หื้อ(ให้)เจ้าของนา ฆ่าหมูนั้นกิน เจ้าของหมู ก็อย่าว่า ฎาหื้อ(ให้)เจ้าของนา เหตุเพราะว่า เสมอว่า(เสมือนว่า)เป็นหมูสัตว์(ป่า)แล้วแล

เปิดไ่ห่านหงส์ลงกินข้าวท่าน ที่โนนาในสวน

อันนี้ไ่เปิดห่าน ลงกินข้าวท่านรายนัก ต้องหื้อเจ้าของไ่หรือเปิดห่านใช้แทน เท่าอันเสียมันแล เจ้าของนาว่า บอกหื้อเจ้าเปิดไ่ห่านซังหื้อดี ต่อทีหลังยังบซังหื้อดี ปล่อยมากินข้าวท่านเสียอีกแถม หื้อเจ้าของนาตีฆ่าเสีย เอามากินอย่าหื้อเจ้าของเปิดไ่ ห่านอย่าได้ว่าดา(อย่าว่าแก่กัน) (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 94 หน้า 61)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ไ่เปิดห่าน ลงกินข้าว(ของ)ท่านรายนัก(มาก) ต้องหื้อ(ให้)เจ้าของไ่ หรือเปิดห่าน(ชด)ใช้(ข้าว)แทนเท่าอันเสียมันแล เจ้าของนาว่าบอกหื้อ(ให้) เจ้าเปิดไ่ ห่านซัง(เปิดไ่)หื้อ(ให้)ดี ต่อทีหลังยังบ(ไม่)ซังหื้อ(ให้)ดี ปล่อย(ออก)มากินข้าวท่านเสีย อีกแถม หื้อ(ให้)เจ้าของนาตีฆ่าเสียเอา(เนื้อ)มากิน อย่าหื้อ(ให้)เจ้าของเปิดไ่ห่าน อย่า ได้ว่าดา(อย่าว่าแก่กัน)เทอะ

วัวควายกินเข้าถา(หรือ)เข้าสวนท่าน

อัน 1 วัวควายกินข้าวยังนาแลเข้าสวนก็ดี หื้อเจ้าข้าวเจ้าสวนผูกไว้ บอกแก่เจ้าของวัวควายหื้อมาเอา หรือบ่มาเอา ตายเสียก็ดี อย่าว่าถาแก่เจ้าของสวนแลเจ้านา ตั้งว่าบ่บอกแก่เจ้าของวัวควาย ถ้าแลวัวควายนั้นตายเสียในที่นั้น หื้อเจ้าของสวนหรือเจ้าของนาใช้แทนของนั้นนับเลี้ยง แลเจ้าวัวควายใช้ค่าของปลูกและข้าวนาที่เสียนั้น (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 62 หน้า 40)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง วัวควายกินข้าวยังนาแลเข้าสวนก็ดี หื้อเจ้าข้าวเจ้าสวนผูกไว้ บอกแก่เจ้าของวัวควายหื้อมาเอา หรือบ่(ไม่)มาเอา (วัวควาย)ตายเสียก็ดี อย่าว่าถา(อย่าว่า)แก่เจ้าของสวนแลเจ้านา ตั้งว่าบ่(ไม่)บอกแก่เจ้าของวัวควาย ถ้าแลวัวควายนั้นตายเสียในที่(ที่นาและที่สวน)นั้น หื้อ(ให้)เจ้าของสวนหรือเจ้าของนาใช้(วัวควาย)แทนของนั้นนับเลี้ยง แลเจ้าวัวควายใช้ค่าของปลูกและข้าวนาที่เสียนั้น

วัวควายกินข้าวกล้า

ผู้ใดเลี้ยงวัวควาย หื้อลงกินข้าวกล้าท่าน ลงเมื่อแรกหว่าน หื้อเอาวัวควายนั้นไว้เสีย แล้วหื้อเจ้าของวัวควายแทนดังเก่า แล้วขึ้นวัวควาย หรือกินกล้าเมื่อพอดีปลูก หื้อเจ้าของควายหากกล้ามาแทน หรือแก้งไล่ลงกินกล้า หื้อใช้แทนกล้าท่าน แล้วหื้อเจ้าของกล้าตีปล่อยเสีย หรือบ่ยอมหื้อตี ต้องใหม่พูนสะหาบแก้งไล่วัวควายลงกินกล้าท่าน ใหม่ 52 เงิน (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 75 หน้า 48)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเลี้ยงวัวควาย หื้อลงกินข้าวกล้าท่าน ลงเมื่อแรก(เพ็ง)หว่าน(ข้าวกล้า) หื้อเอาวัวควายนั้นไว้(ที่เจ้านา)เสีย แล้วหื้อเจ้าของวัวควายแทน(ค่าข้าว)ดังเก่า แล้วขึ้น(คืน)วัวควาย หรือ(วัวควาย)กินกล้าเมื่อพอดีปลูก(โตขนาดปลูกได้) หื้อเจ้าของควายหา(ข้าว)กล้ามาแทน หรือแก้งไล่ลงกิน(ข้าว)กล้า หื้อใช้แทน(ข้าว)กล้าท่าน แล้วหื้อเจ้าของ(ข้าว)กล้าตี(วัวควาย)ปล่อยเสีย หรือ(เจ้าวัวควาย)บ่ยอมหื้อตี ต้องใหม่(เจ้าวัวควาย)พูนสะหาบ(ที่อวดดี)แก้งไล่วัวควายลงกิน(ข้าว)กล้าท่าน ใหม่ 52 เงิน

วัวควายกินข้าวกล้า

วัวควายหลายแท้ไล่บ่แพ้ หลอนตกข้าวกล้าเท่าใด หื้อเจ้าของวัวควายใช้แทนเท่านั้น อย่าต่ออย่าใหม่เทอะ (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 76 หน้า 49)

ภาษาไทยกลาง

วัวควายหลาย(ตัว)แท้ไล่บ่แพ้(ไม่ไหว) หลอน(หาก)ตก(ลงนา)กินข้าวกล้าเท่าใด
หื้อเจ้าของวัวควายใช้แทนเท่านั้น อย่าต่อ(ต่อว่า)อย่าไหมเทอะ(เลย)

วัวควายกินข้าวในนา

(วัวควาย)ลงข้าวเมื่อจักปลูก เสียต้นข้าวมากน้อยเท่าใด หื้อเจ้าของควายหาเชื้อ
ข้าวชนิดนั้นมาปลูกแทน (มังรายศาสตร์นอตอง โบราณหน้า 76 หน้า 49)

ภาษาไทยกลาง

(วัวควาย)ลง(กิน)ข้าวเมื่อจักปลูก เสียต้นข้าวมากน้อยเท่าใด หื้อเจ้าของควาย
หาเชื้อ(พันธุ์)ข้าวชนิดนั้นมาปลูกแทน

วัวควายเดินผ่านต้นข้าว / แกล้งไล่วัวควายลงนา

(วัวควาย)(เดิน)ผ่านไปบ่เสียต้น (ข้าว)นั้น หื้อเจ้าของควายวัวปลูกแปลงไว้ดังเก่า
หรือแกล้งไล่ลงตกข้าวกล้าท่าน หื้อใช้แทนข้าวกล้าท่านเสีย และเจ้ากล้าต้องตี
ปล่อยเสีย หรือบ่ยอมหื้อตี หื้อปรับไหม 52 เงิน (ข้าว)ท่านหื้อใช้ 2 เท่า อย่าตีอย่าไหม
เทอะ วัวควายกินข้าวเฟาท่านเสีย หื้อใช้แทน 2 เท่า อันนี้สมมุติราชเจ้าหากตัดแต่งแล
ดั่งพญามูลตันไทรเจ้า วัวหรือควายกินข้าวนี้ กินยามจักออกถืออกข้าว 50 เบี้ย เมื่อ
เที่ยงถืออกละหนึ่งร้อยเบี้ย เมื่อข้าวกำลังมานถืออกข้าวละกอ 250 เบี้ย เมื่อเป็นรวงถือ
อกข้าวกอละ 500 เบี้ย แต่งฉันนี้วันนั้นแล (มังรายศาสตร์นอตอง โบราณหน้า 76 หน้า
49)

ภาษาไทยกลาง

(วัวควายเดิน)ผ่านไป(ในนา)บ่(ไม่)เสียต้น(ข้าว)นั้น หื้อ(ให้)เจ้าของควายวัวปลูก
แปลง(ปลูกต้นข้าว)ไว้ดังเก่า(เดิม) หรือแกล้งไล่(วัวควาย)ลงตกข้าวกล้าท่าน หื้อ(ให้)ใช้
แทนข้าวกล้าท่านเสีย และเจ้ากล้า(เจ้าของข้าวกล้า)ต้องตี(วัวควายแล้ว)ปล่อยเสีย หรือ
บ่(ไม่)ยอมหื้อ(ให้)ตี(วัวควาย) หื้อ(ให้)ปรับไหม 52 เงิน (ข้าว)ท่านหื้อใช้ 2 เท่า อย่าตี(วัว
ควาย)อย่าไหมเทอะ วัวควายกินข้าวเฟา(พ่อนข้าว)ท่านเสีย หื้อ(ให้ชด)ใช้แทน 2 เท่า อัน
นี้สมมุติราชเจ้าหากตัดแต่งแล ดั่งพญามูลตันไทรเจ้า วัวหรือควายกินข้าวนี้ กินยาม
จักออก(รวง) ถืออกข้าว(กอละ) 50 เบี้ย เมื่อเที่ยง(เมื่อข้าวตั้งตรง)ถืออกละหนึ่งร้อยเบี้ย
เมื่อข้าวกำลังมาน(ตั้งท้อง)ถืออกข้าวละกอ 250 เบี้ย เมื่อเป็น(ออก)รวงถืออกข้าวกอละ
500 เบี้ย แต่งฉันนี้วันนั้นแล

ไล่วัวควายท่านมาบ้าน เปิดไถ่กินในนาฤาในสวน ฤาข้าวยังนาท่าน

อัน 1 แม้นผู้ใดไล่วัวฤาควายยังกลางทุ่งนา มา วัวควายของท่านมาเติมติดด้วย ต้องไล่ของท่านคืน ดังว่าบ่ไล่คืน เจ้าวัวควายมาทันยังหนทางก็ดี มาจวบยังคอกควายก็ดี หื้อเจ้าของวัวควายเอาเมื่อเทอะ บ่ต้องได้ไถ่กัน ก็อย่าว่าฤาแก่ผู้มาไล่ควายและวัวของเขานั้น หรือมันลักซ่อนอำไว้ (มังรายศาสตร์นอตอง หน้า 41)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง แม้น(แม้ว่า)ผู้ใดไล่วัวฤา(หรือ)ควายยังกลางทุ่งนา วัวควายของท่านมาเติม(ไม่ทราบความหมาย)ติดด้วย ต้องไล่ของท่านคืน ดังว่าบ่(ไม่)ไล่คืน(กลับคืน) เจ้าวัวควายมาทัน(ตามมาทัน)ยังหนทางก็ดี มาจวบ(พบ)ยังคอกควายก็ดี หื้อ(ให้)เจ้าของวัวควายเอาเมื่อ(กลับคืน)เทอะ บ่(ไม่)ต้องได้ไถ่(ไถ่ถอน/เสียเงิน)กันก็อย่าว่าฤา(อย่าว่า)แก่ผู้มาไล่ควายและวัวของเขานั้น หรือมันลักซ่อนอำไว้

ตัดต้นไม้เสื่อเมือง เสื่อบ้าน เสื่อเรือน

อัน 1 ผู้ใด ตัดต้นไม้เสื่อเมือง เสื่อบ้าน ชิดขวาง พ้นเสื่อเรือนท่านเสียก็ดี ถือว่าผิดผีเสื่อบ้านเสื่อเมือง หื้อหาเครื่องบูชาเสื่อเมืองเสื่อบ้าน แล้วบูชาหื้อชอบ เจ้าเรือนคนเรือนตายหรือลูกเมียวัวควายตายต้องหื้อมันผู้ตัดพินันใช้แทนค่าของสิ่งนั้นนับเสี้ยง อย่าได้ไหมเลย อันหื้อใช้ค่านั้นหากเป็นสินไหมแล (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 66 หน้า 43)

ภาษาไทยกลาง

อันหนึ่ง ผู้ใด ตัดต้นไม้เสื่อเมือง(ต้นไม้ที่สถิตของผีเมือง)เสื่อบ้าน(ไม้ที่สถิตของผีบ้าน) ชิดขวาง(เสียดจัญไร) พ้นเสื่อเรือน(ต้นไม้ที่สถิตของผีเรือน)ท่านเสียก็ดี ถือว่าผิดผี(ละเมิดผี)เสื่อบ้านเสื่อเมือง หื้อ(ให้)หาเครื่องบูชาเสื่อเมืองเสื่อบ้าน แล้วบูชาหื้อ(ให้)ชอบ(ถูกต้องตามจารีต) เจ้าเรือนคนเรือนตายหรือลูกเมียวัวควายตาย(เนื่องจากผีโกรธ) ต้องหื้อ(ให้)มันผู้ตัดพินันใช้แทนค่าของสิ่งนั้นนับเสี้ยง อย่าได้ไหมเลย อันหื้อใช้ค่านั้น หากเป็นสินไหมแล (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 66 หน้า 43)

เผาหอยผีเสื้อบ้าน พันเสาอินทขิล

เผาหอยผีเสื้อบ้านริดเสียกดีพันเสียกดี หื้อใหม่ 110 เงิน ตีไหเหล้าผีเสียหื้อใหม่ 33,000 เบี้ย แม่นมันบ่เสียชาวบ้านตาย หื้อเอาค่าขอนผี หื้อเอาขอนผีออกจากบ้าน ใหม่ 330 เงิน แล้วหื้อใหม่ 110 เงิน เล้าเทอะ พันเสาอินทขิล หื้อใหม่ 330 เบี้ย หลักเสมาเมือง ใหม่ 110 เงิน (มังรายธรรมศาสตร์ สมุด หน้า 4 หน้า 90)

ภาษาไทยกลาง

เผาหอยผีเสื้อบ้าน(ศาลผีประจำหมู่บ้าน)ริด(เรือ/ทำให้เล็กหรือใหญ่)เสียกดี พันเสียกดี หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 110 เงิน ตีไห(ขวด)เหล้าผี(ที่เซ่นไหว้ผี)เสีย(แตก)หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 33,000 เบี้ย แม่นมันบ่(ไม่)เสีย (แต่เป็นเหตุทำให้)ชาวบ้านตาย(เพราะผีโกรธ) หื้อ(ให้)เอาค่าขอนผี(ค่าทำศพ) หื้อ(ให้)เอาขอนผี(ศพ)ออกจากบ้าน ใหม่(ปรับ) 330 เงิน แล้วหื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 110 เงิน เล้าเทอะ พันเสาอินทขิล(เสาหลักเมือง) หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 330 เบี้ย หลักเสมาเมือง(เสาหลักเมือง) ใหม่(ปรับ) 110 เงิน

ลักหนางนำทังมวอล

ลักหนางนำทังมวอลเอาค่าออกไว้ แล้วหื้อใหม่ 33,000 เบี้ย ลักจอนอ้อมวัวเอาค่าไว้แล้วหื้อใหม่ 13,000 เบี้ย ลักหลัวและเสียมจกแวกทังด้า ใหม่ 13,000 เบี้ย ใหม่ 9 เท้า (มังรายธรรมศาสตร์ สมุด หน้า 4 หน้า 90)

ภาษาไทยกลาง

ลักหนางนำว(ตาข่ายดักสัตว์)ทังมวอล เอาค่า(หนางนำว)ออกไว้ แล้วหื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 33,000 เบี้ย ลักจอนอ้อมวัว(เชือกรัดคอวัว)เอาค่าไว้แล้ว หื้อ(ให้)ใหม่(ปรับ) 13,000 เบี้ย ลักหลัว(พลั่ว)และเสียมจก(จอบ)แวก(ไม่ทราบความหมาย)ทังด้า(มีด้าม) ใหม่(ปรับ) 13,000 เบี้ย ใหม่(ปรับ) 9 เท้า

เขานา ถอดนา

เยียะนาท่านหลาย ขอเยียะนาท่าน นาไร่น้อยควากหื้อใหญ่กว้าง หลอนผู้ใดมันเป็น พยาริบได้ขาดคิง ไปเยียะนาบได้ หรือได้เอาการเมืองนักเลง บได้เยียะนาดี เท้า หื้อผู้ยิงผู้ยาไปเยียะต่างตัว ข้าบข้าง บแพ่ ละนาเสียรังเสีย เจ้าของชุมชนาตามค่านา อ้างว่าข้าวปีนดินนาว่างเสียพร่อง ขอหย่อนผ่อนค่า หื้อมันเยียะดู หรือถ้วน 2 ปี 3 ปี ยังว่าฉันเดียว หื้อถอดเสีย อย่าหื้อมันเยียะต่อไป (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 80 หน้า 51)

ภาษาไทยกลาง

เยียะ(ทำ)นาทำนหลาย(มาก) ขอเยียะ(ขอทำ)นาทำน นาไร่น้อย(ไร่/นาที่มีมีขอบคั่นนาคั่นเป็นแปลงขนาดเล็ก)ควาก(ขยายคั่นนา)หื้อ(ให้)ใหญ่กว้าง(ทำให้ขนาดของนาที่มีคั่นนากว้างขึ้น) หลอน(หากว่า) ผู้ใด(คนที่ขยายขอบคั่นนามันเป็นพยาธิ(ป่วย)บ่ได้ขาดคิง(ป่วยไข้บ่อย) ไป เยียะ(ทำ)นาบ่ได้(ไม่ได้) หรือได้(ต้อง)เอาการเมือง(ไปทำงานให้ราชการ/ถูกเกณฑ์แรงงาน)นักเลิง(บ่อยมาก) บ่(ไม่)ได้เยียะนาดี(ไม่มีเวลาทำนา) เท่า(เพียงแต่)หื้อ(ให้)ผู้หยิงผู้ยา(ผู้หญิง)ไปเยียะ(ทำ)ต่างตัว(แทนตน) ข้าบซาง(ทำนาไม่เป็น) บ่แพ้(ทำนาไม่ไหวเพราะนามีมาก) (จึง)ละ(ทิ้ง)นาเสียรังเสีย(ให้ร้างเสีย) เจ้าของชุมชน(ขุนนางผู้กินนา)ถาม(เอา)ค่านา (เขา)อ้าง(ให้เหตุผล)ว่า ข้าวปีนดินนา(ที่นา)ว่างเสียพรวง(บ้าง) ขอหย่อนผ่อนค่า(ขอลดค่าข้าว) (เจ้านาควร)หื้อ(ให้)มัน เยียะดู(ทำต่อไปอีก) หรือถ้วน 2 ปี 3 ปี ยังว่าจันเดียว(ยังทำนาไม่ได้ผลดี) หื้อ(ให้)ถอดเสีย(ถอดนา) อย่าหื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำ)ต่อไป

เขานาไม่ช่วยงานเจ้าของนา

ผู้ใดเยียะนาทำนแล เจ้านามีธุระการรับร้อน เยียะบ่ได้บ่ทัน เจ้านาวานมันช่วยมันบ่ไปช่วย อ้างว่าการมี เจ้าชุมชนมาถามก็บ่บับบ่ด้วยข้าว เหล้า หมากพลู ค่านาก็เท่าหื้อละเพื่อละหน้อย รูล่ายรู้เพี้ยนจันนั้น อย่าหื้อมันผู้นั้นเยียะนาเลยต่อไปหน้า (มังรายศาสตร์นอตอง ใบลานหน้า 80 หน้า 51-52)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยียะ(ทำ)นาทำนแล เจ้า(ของ)นามีธุระการ(การงาน)รับร้อน(เร่งด่วน) เยียะบ่ได้(ทำไม่ได้)บ่ทัน(ทำไม่ทัน) เจ้า(ของ)นาวานมันช่วย(คนทำนาให้มาช่วยงานของเจ้านา) มัน(ชาวนา)บ่(ไม่)ไปช่วย อ้างว่าการมี(การงานของมัน) เจ้าชุมชน(เจ้าของนา)มาถาม(เอา)ค่านา (มัน)ก็บ่(ไม่)นับ(บับถือ)บ่ยา(ไม่ยำเกรง) (ต้อนรับเจ้านา)ด้วยข้าว(อาหาร)เหล้าและหมากพลู (ส่วน)ค่านา(ค่าเช่านา)ก็เท่าหื้อ(ให้)ละเพื่อละหน้อย(ทีละเล็กละน้อย) รูล่าย(พูดล่าย)รู้เพี้ยน(พูดหลบเลี่ยง)จันนั้น อย่าหื้อ(ให้)มันผู้นั้นเยียะ(ทำ)นาเลยต่อไปหน้า

ลดขอบนาท่านเสีย กันไร่นาท่าน

ผู้ใดเยี่ยะนาท่านไร่น้อย มันลดขอบนาเสีย หื้อเป็นไรใหญ่กว้าง เมื่อเวลาปลูกข้าวได้มากนัก เยี่ยะทุกปีคือควากนาหื้อกว้างหื้อยาวได้แก่เจ้าของนาแล แม่นโต(ตัว)ก็ซิด แก่มันผู้เยี่ยะ บ่ซิดแก่เจ้าของนาแล เพราะเหตุว่า เจ้าชุมบ่ได้อาณัติ หื้อมันลดมันควากที่ไร่นาค่านากือยาหื้อแก่มัน หื้อลดหย่อนแก่มัน เพราะเหตุมันบ่มีคุณ ปกกล้วยตาย ปกกล้วยซิด จึงลดจึงควากแล เมื่อมันบ่เยี่ยะผู้อื่นเยี่ยะดังอัน เจ้าของนาเยี่ยะคีนค่าตามควรเทอะ (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 80 หน้า 52)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยี่ยะ(ทำ)นาท่านไร่น้อย(ไร่นาที่มีขอบคั่นนากันเป็นแปลงเล็ก) มันลด(ลดคั่นนา)ขอบนา(ขอบคั่นนา)เสีย หื้อ(ทำให้)เป็นไรใหญ่กว้าง(นาไร่กว้างกว่าเดิม) เมื่อเวลาปลูกข้าวได้(ข้าว)มากนัก เยี่ยะ(ทำเช่นนี้)ทุกปีคือควากนา(ขยายขนาดขอบคั่นนา)หื้อ(ให้)กว้างหื้อ(ให้)ยาวได้แก่เจ้าของนาแล แม่นโต(ตัวของเขา/ไทเขิน)ก็ซิด(เป็นเสนียดจัญไร)แก่มันผู้เยี่ยะ(ขยายขอบนา) บ่(ไม่)ซิด(เสนียดจัญไร)แก่เจ้าของนาแล เพราะเหตุว่า เจ้าชุม(เจ้าของนา)บ่(ไม่)ได้อาณัติ(สั่ง) หื้อ(ให้)มันลด(ลดขนาดไร่)มันควาก(ขยาย)ที่ไร่นาค่า(เขา)นากือยาหื้อ(ให้)แก่มัน หื้อ(ให้)ลดหย่อน(ลดค่านา)แก่มัน เพราะเหตุมันบ่(ไม่)มีคุณ บ่(ไม่)กล้วยตาย บ่(ไม่)กล้วยซิด(เสนียดจัญไร) จึงลด(ลดขนาดนา)จึงควาก(ขยายขอบคั่นนา)แล เมื่อมันบ่(ไม่)เยี่ยะ(ไม่ทำ) ผู้อื่นเยี่ยะ(ทำ)ดังอัน (ให้)เจ้าของนาเยี่ยะ(ทำ)คีนค่า(ค่านา)ตามควรเทอะ

นาไร่กว้าง กันทำคั่นนาทำให้เล็กลง

ผู้ใดเยี่ยะนาท่านมีไร่กว้างยาวนัก มันพ้อยกันแลไร เป็น 2 ไร่ ถ้า 3 ไร่ ได้ผลข้าวบ่เท่าเก่า เจ้าของถามเอาค่า มันว่าได้ข้าวน้อย ขอลดค่า ต้องเอาค่าตามเดิม อย่าได้ผ่อนหย่อน หื้อมันเลย คั้นมันบ่เยี่ยะนานั้น หื้อมันลดขอบกันนาขุมนั้นเสีย หื้อเหมือนเก่า หื้อตวงดี แม่นตัวมันตาย ลูกเมียยัง ก็จำหื้อมันลดหื้อเสมอเก่า หรือเขาหากำลังบ่ได้ หื้อนาหนู 1 ตัว ดินหื้อพอเต็มกำมือ เหล้า 3 ไห กับข้าวตอกดอกไม้ จ้างผู้อื่นลดเสีย อย่าหื้อเสียนาเจ้าของนา แม่นมันมาขอเยี่ยะนานั้นดังเก่า เจ้าชุมคำอนุญาต หื้อมันเยี่ยะดังเก่า ค่านาอย่าได้ขึ้น แม่นซิดก็ซิดแก่ตัวมันเอง (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 81 หน้า 52)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยาะ(ทำ)นาทานมีไร่(ไร่/ขนาดของไร่นาที่มีคั่นนา)กว้างยาวนัก(มาก) มันพ้อย(หาก)กัน(คั่น)แลไร่(แต่ละไร่ให้เล็กลง) เป็น 2 ไร่ (หรือ) 3 ไร่ ได้ผลข้าวบ(ไม่)เท่าเก่า(เดิม) เจ้าของ(นา)ถามเอาค่า(นา) มัน(พูด)ว่าได้ข้าวน้อย ขอลดค่า(นา) (อย่ายอม) ต้องเอาค่าตามเดิม อย่าได้ผ่อนหย่อน(ลดลง)หื้อ(ให้)แก่มันเลย คั่น(หาก)มันบ(ไม่)เยาะ(ทำ)นานั้น(แล้ว) หื้อ(ให้)มันลดขอบกั้นนา(ปรับคั่นนาลง)ซุม(ทั้งหมดที่เขาทำไปแล้ว)นั้นเสีย หื้อ(ให้)เหมือนเก่า(เดิม) หื้อ(ให้)ดวงดี(ดีเช่นเดิม) แม่น(หาก)ตัวมัน(ผู้ทำนา)ตาย ลูกเมีย(ของมัน)ยัง(อยู่) ก็จำ(บอก/บังคับ)หื้อ(ให้)มันลด(ลดขนาดที่กั้นนา)หื้อ(ให้)เสมอเก่า(เดิม) หรือเขา(ผู้ทำนา)หากำลัง(แรงงาน)บ(ไม่)ได้หื้อ(ให้)หาหมู 1 ตัว ตีน(ของหมู)หื้อ(ให้มีขนาด)พอเต็มกำมือ เหล้า 3 ไห(ขวด) กับข้าวตอกดอกไม้ จ้างผู้อื่นลด(ลดที่กั้นนา)เสีย อย่าหื้อ(ให้)เสียนา(ที่นา)เจ้าของนา แม่น(หาก)มันมาขอ ยีเยาะนา(ทำนา)นั้นดังเก่า เจ้าซุมค่า(เจ้าของนา)อนุญาตหื้อ(ให้)มันเยาะ(ทำ)ดังเก่า ค่านาอย่าได้ขึ้น(คืน) แม่น(หาก)ซิด(เป็นเสนียดจัญไร)ก็ซิด(เป็นเสนียดจัญไร)แก่ตัวมันเอง

เยาะนาทาน ละนาหื้อรัง

ผู้ใดเยาะนาทานมีเหตุอัน 1 อันใดก็ดี ละนาเสียหื้อเรือรังทั้งมวล ต่อเมื่อลูนมาข้าวเรือในนาจำพวกนั้น ได้ข้าวแต่แดน 10 หาบขึ้นบน หื้อเจ้าของนาแบ่งรายนี้เป็น 3 ส่วน หื้อแก่เจ้าของ 1 ส่วน ถ้าบอันหื้อแบ่งเป็น 5 ส่วน หื้อแก่เจ้าของนา 1 ส่วน หรือน้อยกว่า 10 หาบ หื้อมันนับยาเจ้าของตามสมควรเทอะ เพราะเหตุมันยังได้กินข้าวยังนาทานแล (มังรายศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 81 หน้า52)

ภาษาไทยกลาง

ผู้ใดเยาะ(ทำ)นาทาน (ต่อมา)มีเหตุ(การณ)อันหนึ่งอันใดก็ดี ละ(ทิ้ง)นาเสียหื้อ(ให้)เรือรัง(ร้างเรือ)ทั้งมวล ต่อเมื่อลูนมา(ภายหลัง) ข้าวเรือ(ตกค้าง)ในนาจำพวกนั้น ได้ข้าวแต่แดน(ตั้งแต่) 10 หาบขึ้นบน(ขึ้นไป) หื้อ(ให้)เจ้าของนาแบ่งข้าวนี้เป็น 3 ส่วน หื้อ(ให้)แก่เจ้าของหนึ่งส่วนถ้าบอัน(มิเช่นนั้น) หื้อ(ให้)แบ่งเป็น 5 ส่วน หื้อ(ให้)แก่เจ้าของนา 1 ส่วน หรือ(ถ้าได้ข้าว)น้อยกว่า 10 หาบลงมา หื้อ(ให้)มันนับยา(มอบข้าว/โดยแสดงความนับถือ)เจ้าของ(นา)ตามสมควรเทอะ เพราะเหตุมัน(ผู้ทำนา)ยังได้กินข้าวยัง(จาก)นา(ของ)ท่านแล

เยียะนาข้างเหมืองท่าน เยียะนาผ่า

แม่นผู้ใดหานาเยียะบได้ กำลังมันก็มีเท่าไปย้าเยียะเท่าปลูกข้าวยังที่ข้างเหมือง หรือข้างนาภายนอกก็ดี หรือเดิมนานันกินด้วยเหมืองฝาย หื้อมันช่วยแต่งแปลงตาม กำลัง หรือมันบ่ช่วยเต็มแรง หื้อคิดเคล้ำค่านานัน มีมากน้อยเท่าใด ต้องแบ่งเป็น 7 ส่วน หื้อมันผู้มาช่วย 1 ส่วน ถ้าบ่อันแบ่งเป็น 9 ส่วน แบ่งหื้อมันช่วย 1 ส่วน เหตุว่ามันยัง ได้กินย่อนนาของเราแล อันนี้จาด้วยอันได้ข้าวตั้งแต่ 5 หาบขึ้นบน ถ้าได้น้อยกว่า 5 หาบ หื้อมันช่วยของฝากตามกำลัง อย่าได้ขนาบแก่มัน หรือมันบ่มาช่วยอย่าหื้อมันเยียะเอง ต่อไปสักเทื่อ หรือเคล้ำนนั้นกินด้วยน้ำฟ้าฝนตั้งอัน อย่าหื้อว่าฤาด้วยมันเนอ (มังราย ศาสตร์นอตอง ไบลานหน้า 81 หน้า 53)

ภาษาไทยกลาง

แม่น(หาก)ผู้ใดหา(ที่)นาเยียะ(ทำ)บ(ไม่)ได้ กำลัง(แรงงานของ)มันก็มีเท่า(เพียง) ไปย้า เยียะ(ไป)ไถนา) เท่า(เพียง)ปลูกข้าวยังที่ข้างเหมือง(ลำเหมือง)หรือ(ที่ดิน)ข้างนา ภายนอกก็ดี หรือเดิม(ที่)นานันกิน(ได้รับน้ำ)ด้วยเหมืองฝาย(ชลประทาน) หื้อ(ให้)มัน ช่วยแต่งแปลง(ทำ)ตามกำลัง(ของมัน) หรือมันบ(ไม่)ช่วยเต็ม(เพิ่ม)แรง(งาน) หื้อ(ให้) คิดเคล้ำค่านา(ค่านาเท่าเดิม)นั้น มีมากน้อยเท่าใด ต้องแบ่งเป็น 7 ส่วน หื้อ(ให้)มันผู้มา ช่วย(ทำนา) 1 ส่วน ถ้าบ่อัน(มิเช่นนั้น)แบ่งเป็น 9 ส่วน แบ่งหื้อ(ให้)มัน((มา)ช่วย(ทำนา) 1 ส่วน เหตุว่ามันยังได้กิน(ข้าว)ย่อน(เนื่องด้วย)(ทำ)นาของเราแล อันนี้จา(กล่าว)ด้วย อันได้ข้าวตั้งแต่ 5 หาบขึ้นบน(ขึ้นไป) ฤา(หรือ)ได้น้อยกว่า 5 หาบ(ลงมา) หื้อ(ให้)มัน (คนทำนา)ช่วย(หา)ของฝาก(สิ่งของ/ของกำนัล)ตามกำลัง อย่าได้ขนาบ(บังคับ)แก่มัน หรือมันบ(ไม่)มาช่วย อย่าหื้อ(ให้)มันเยียะ(ทำนา)เองต่อไปสักเทื่อ(อีก) หรือเคล้ำนา(เดิม ที่)นานันกิน(ได้รับน้ำ)ด้วยน้ำฟ้าฝนตั้งอัน อย่าหื้อว่าฤา(อย่าว่า)ด้วยมันเนอ

ใส่เนาหื้อเลงดูชะกุล

ใส่เนาหื้อเลงดูชะกุลเดียวกัน แม่นมี 10 คน เป็นหมู่เจ้า ใส่ไว้เครือเดียว (มัง รายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 2) นาดีตามใจไพร่ปองเอา หื้อกินนาอันไพร่สุขตามเขา ดังอัน (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 2)

ภาษาไทยกลาง

ใส่เนา(ให้)คนทำนา)หื้อ(ให้)เลงดู(พิจารณา)ชะกุล(ตระกูล)เดียวกัน แม่น(หาก) มี 10 คน (ให้)เป็นหมู่เจ้า(กลุ่ม) ใส่(มอบหมาย)ไว้เครือ(กลุ่ม)เดียว นาดีตามใจไพร่(ชาว บ้าน/ชาวเมือง)ปองเอา(พยายามสร้างให้เป็นนาดี) หื้อ(ให้)กินนาอันไพร่(ชาวบ้าน/ชาว เมือง)สุขตามเขาดังอัน

ไพร่ไทเปลี่ยนกันเฝ้าแทนได้การเมือง

ประการ 1 ท้าวพญาแต่งบ้านปองเมือง หื้อมื่อมีวันแก่ไพร่ไทเปลี่ยนกันเฝ้าแทนได้การเมือง กระทำดังนี้ เพราะไพร่ไทอยู่สร้างเมืองเหมืองฝายไร่นาที่ดิน หื้อไพร่ได้สุขอย่าหื้อไพร่อยากข้าว (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 3)

ภาษาไทยกลาง

ประการหนึ่ง ท้าวพญาแต่งบ้านปองเมือง(ปกครองบ้านเมือง) หื้อ(ให้)มื่อ(เวลา)มีวันแก่ไพร่ไท(ชาวบ้าน/ชาวเมือง) เปลี่ยนกันเฝ้าแทน ได้การเมือง(เข้าเวรทำงานให้บ้านเมือง) กระทำดังนี้ เพราะไพร่ไท(ชาวบ้าน/ชาวเมือง)อยู่สร้างเมือง เหมือง ฝาย ไร่นา ที่ดิน หื้อ(ให้)ไพร่(ชาวบ้าน/ชาวเมือง)ได้สุข อย่าหื้อ(ให้)ไพร่(ชาวบ้าน/ชาวเมือง)อยาก(กลั่น)ข้าว

ไพร่เบิกถางนาไร่

ประการ 1 ไพร่หากได้เบิกนาถางนาไร่(ร้าง) สร้างบ้านที่สวนกิน 3 ปี เยียะเอาดอกขอบแล (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 3)

ภาษาไทยกลาง

ประการหนึ่ง ไพร่(ชาวบ้าน/ชาวเมือง) หากได้เบิก(บุกเบิกที่ดินเป็น)นา ถางนาไร่(ร้าง) สร้างบ้าน(และ) ที่สวน (ให้ทำ)กิน 3 ปี เยียะ(จึง)เอาดอก(ค่าภาษี)ขอบแล

สร้างที่ดินเป็นหมู่บ้านขุนเมือง

ประการ 1 ท่านสร้างที่ดินเป็นหมู่บ้านขุนเมืองดีแล้ว ผู้ 1 พ้อยมาชิงเอา หื้อค่าฉันนั้น บ่ดีอย่าถอด แม่นมั่นอดอ้างว่า มีข้าวของยศศักดิ์เท่าใด ก็บ่ควรจักเห็นแก่ข้าวของอันนั้น ไพร่เที่ยงจักคร้านสร้างคร้านแปลงกายหน้าชะแล (มังรายศาสตร์ วัดหมื่นเงินกอง หน้า 4)

ภาษาไทยกลาง

ประการหนึ่ง ท่าน(ชาวบ้าน/ชาวเมือง)สร้างที่ดินเป็นหมู่บ้านขุนเมืองดีแล้ว ผู้หนึ่งพ้อย(หาก)มา(แย่ง)ชิง(ที่ดิน)เอา หื้อ(ให้)ค่า(เงิน)ฉันนั้น บ่ดี(ไม่ควรทำ/ไม่ดี) อย่าถอด(อย่าให้ไพร่ออกจากที่ดินที่เขาบุกเบิก) แม่น(มั่น)มั่น(ขุนนาง)อดอ้างว่า (มัน)มีข้าวของยศศักดิ์เท่าใด ก็บ่(ไม่)ควรจักเห็นแก่ข้าวของอันนั้น (ต่อไปภายหน้า)ไพร่(ชาวบ้าน/ชาวเมือง)เที่ยง(แน่นอน)จัก(จะ)คร้าน(เกียจคร้าน)สร้างคร้านแปลงกายหน้าชะแล